

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти**

**Організація пізнавально-творчої діяльності
молодших школярів на уроках
образотворчого мистецтва засобами графіки**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

*студентка 2 курсу, 213 м.з. групи
Кудрик Ілона Ігорівна*

Керівник:

*кандидат педагогічних наук,
доцент Шестобуз О.С.*

*До захисту допущено
на засіданні кафедри*

протокол № 4 від 04 листопада 2025 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці – 2025

АНОТАЦІЯ

Кудрик І.І. Організація пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього рівня «магістр» зі спеціальності 013 Початкова освіта. Чернівецький нац. ун-т імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2025. 97 с.

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні засади організації пізнавально-творчої діяльності учнів початкової школи на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки. Визначено суть і структуру понять «пізнавальна діяльність», «творча діяльність», «графічна компетентність» у контексті вимог НУШ. Досліджено вікові особливості молодших школярів, що впливають на їхню здатність до творчого самовираження в графічній формі. Описано специфіку вивчення графіки в освітньому процесі початкової школи, її методичний потенціал для розвитку образного мислення, емоційної виразності та художньої ініціативи.

Обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективне стимулювання пізнавально-творчої діяльності молодших школярів засобами графіки.

Ключові слова: графіка, образотворче мистецтво, пізнавальна діяльність, творча діяльність, графіка, засоби графіки.

ABSTRACT

Kudryk I.I. Organization of cognitive and creative activity of younger schoolchildren in fine art lessons using graphics. – Manuscript. Qualification work for obtaining the Master's degree in specialty of 013 Primary Education. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2025. 97 p.

The qualification paper examines the theoretical foundations of organizing cognitive and creative activities of primary school pupils in art lessons through the means of graphics. The essence and structure of the concepts “cognitive activity,” “creative activity,” and “graphic competence” are defined within the context of the New Ukrainian School (NUS) requirements. The study investigates the age-specific characteristics of younger pupils that influence their ability for creative self-expression in graphic form. The paper describes the specifics of studying graphics in the educational process of primary school, its methodological potential for developing imaginative thinking, emotional expressiveness, and artistic initiative.

The pedagogical conditions ensuring the effective stimulation of cognitive and creative activity of primary school pupils through graphics are substantiated.

Keywords: graphics, visual arts, cognitive activity, creative activity, graphics, graphic tools.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

І.І. Кудрик

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ГРАФІКИ	8
1.1. Актуальність проблеми організації пізнавально-творчої діяльності учнів початкових класів	8
1.2. Вікові особливості пізнавально-творчої діяльності молодших школярів	17
1.3. Особливості вивчення графіки як засобу пізнавально-творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва	27
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ГРАФІКИ	41
2.1. Дослідження стану організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки	41
2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки	54
2.3. Використання традиційного та інноваційного методичного інструментарію в організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки	66
Висновки до другого розділу	82
ВИСНОВКИ	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлюється зміною освітніх орієнтирів у межах реформування української школи, зокрема впровадженням концепції Нової української школи (НУШ), яка передбачає розвиток компетентної, творчої, мислячої особистості. У цьому контексті особливе значення набуває пізнавально-творча діяльність учнів початкової школи як фундамент подальшого інтелектуального, естетичного та особистісного зростання дитини. Саме молодший шкільний вік є критично важливим для формування базових когнітивних навичок, художньо-образного мислення та індивідуального стилю сприйняття світу.

Образотворче мистецтво, як один із ключових елементів естетичного виховання, виступає ефективним засобом формування активної пізнавальної позиції, уяви, емоційної чутливості, креативності. У межах цього предмета особливе місце посідає графіка — вид мистецтва, який акцентує увагу на лінії, формі, ритмі, контрасті та композиції, водночас залишаючи простір для візуального експерименту. Завдяки доступності інструментів, технологічній варіативності та великому потенціалу для розвитку зорового мислення, графіка виявляється надзвичайно ефективним інструментом у роботі з молодшими школярами.

В умовах стрімкої цифровізації освіти також зростає потреба в оновленні методів навчання графіки з урахуванням ІКТ, мультимедійних засобів і програм для цифрового малювання. Разом з тим існує потреба в глибшому науково-методичному осмисленні специфіки організації пізнавально-творчої діяльності учнів саме через графічну діяльність, адже саме вона дозволяє поєднувати елементи пізнання, експерименту і художнього самовираження.

Таким чином, дослідження питань організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва

засобами графіки є своєчасним і важливим як у теоретичному, так і в практичному вимірах.

Стан дослідження проблеми. Питання загальної організації пізнавальної діяльності школярів досліджували І. Зайченко, М. Фіцула, Н.Волкова, які наголошували на важливості мотивації, емоційного фону та особистісно орієнтованого підходу. Проблему творчого розвитку дитини в освітньому середовищі висвітлювали І. Біла, Т. Дуткевич, Д. Джола, А. Щербо, акцентуючи на віковій динаміці уяви, фантазії та образного мислення. Особливу увагу надається також питанням розвитку креативності через мистецькі дисципліни (Г. Падалка, О. Рудницька, Л. Масол), де наголошується на значенні візуального мистецтва як бази для естетичного й когнітивного розвитку.

Графіка як окремий вид мистецтва і як педагогічний інструмент досліджена менш системно. Окремі аспекти методики її викладання розглядали С. Коновець, Л. Масол, Н. Федорчук, які визначають технічні й образотворчі засоби графіки як придатні для роботи з учнями молодшого шкільного віку. Зростає інтерес до цифрової графіки (М. Пічугін, Л. Дабіжа, Ю. Мінгальова), що відображає актуальні тенденції освітньої цифровізації. ІКТ-аспект у контексті мистецького розвитку також висвітлено у працях Л. Колток, М. Шеремети.

Незважаючи на наявність широкого теоретичного підґрунтя, системне дослідження пізнавально-творчої діяльності саме через графіку у початковій школі залишається фрагментарним. Потребує уточнення механізм педагогічного впливу графічної діяльності на розвиток креативності, а також обґрунтування дидактичних умов ефективного впровадження графіки у сучасний освітній процес. Саме ця прогалина зумовлює необхідність даного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Зміст дослідження відповідає науковому напрямку кафедри педагогіки та методики

початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати педагогічні умови організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблему дослідження в наукових джерелах.
2. Визначити вікові особливості пізнавально-творчої діяльності молодших школярів.
3. Дослідити стан організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки.
4. Обґрунтувати педагогічні умови, традиційний та інноваційний методичний інструментарій організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки.

Об'єкт дослідження: організація пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки.

Предмет дослідження: педагогічні умови організації пізнавально-творчої діяльності учнів початкових класів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної літератури;
- емпіричні: спостереження, анкетування, опитування, педагогічний експеримент;
- статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлялися на засіданні методичного об'єднання вчителів початкових класів в Іспаському опорному ліцеї імені Миколи Марфієвича, Вижницької міської ради, Чернівецької області.

Публікації. Основні положення та результати досліджуваної проблеми були презентовані на Щорічній студентській науковій конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи (м. Чернівці, 06 травня 2025 р.).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ГРАФІКИ

1.1. Актуальність проблеми організації пізнавально-творчої діяльності учнів початкових класів

В умовах модернізації початкової освіти, яка в Україні реалізується відповідно до концепції Нової української школи (НУШ), особлива увага приділяється розвитку пізнавально-творчої діяльності молодших школярів. Це зумовлено сучасними освітніми пріоритетами, орієнтованими на формування активної особистості, здатної критично мислити, творчо підходити до вирішення різноманітних життєвих ситуацій, а також ефективно взаємодіяти з навколишнім світом (Концепція Нової української школи, 2016).

Поняття «пізнавальна діяльність» є фундаментальним у педагогічній науці і визначається як здатність особистості активно і самостійно здобувати нові знання, виявляти допитливість, наполегливість, зацікавленість у пошуку й аналізі інформації, формулюванні гіпотез та вирішенні завдань різного рівня складності (Г.Падалка,2008,с.274).

Пізнавальна діяльність виступає важливою умовою ефективного навчання, оскільки вона спонукає учнів до свідомого сприйняття навчального матеріалу та забезпечує внутрішню мотивацію до навчальної діяльності (О.Рудницька ,1998,с.183, 2005,с.360)

Під творчою діяльністю в педагогічній науці розуміють процес створення нового, оригінального продукту, який характеризується нестандартністю, унікальністю, а також відкриттям невідомих раніше властивостей і якостей. У контексті початкової освіти творча діяльність проявляється у здатності учнів генерувати нові ідеї, здійснювати

нестандартні розв'язання проблемних ситуацій, знаходити оригінальні підходи до вирішення завдань (О.Рудницька,1998).

Саме у творчій діяльності молодші школярі найповніше розкривають свої індивідуальні можливості та здібності, розвиваючи при цьому мислення, уяву, фантазію, інтуїцію, що стає важливим для подальшого особистісного зростання.

Впровадження пізнавально-творчої діяльності в початкову освіту відповідає стратегічним цілям НУШ, які передбачають формування ключових компетентностей учнів. Зокрема, Л. Масол наголошує, що компетентнісний підхід у викладанні інтегрованого курсу «Мистецтво» сприяє розвитку не лише мистецьких здібностей, але й загальної пізнавальної діяльності учнів, їхньої здатності до креативного мислення та самовираження (Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник, 2019).

У цьому контексті особливого значення набуває здатність учнів інтегрувати знання з різних предметів, використовуючи творчі методики для поглибленого засвоєння інформації та формування універсальних компетенцій, таких як критичне мислення, комунікативні навички, вміння співпрацювати в групах (Концепція Нової української школи,2016).

Важливим напрямком у реалізації пізнавально-творчої діяльності є формування дослідницьких умінь учнів. Дослідницькі уміння передбачають уміння аналізувати ситуації, формулювати гіпотези, спостерігати, експериментувати, робити висновки. Саме дослідницька діяльність розглядається як невід'ємний компонент сучасного освітнього процесу, який забезпечує активізацію розумової діяльності, розвиток інтелектуальної ініціативи та самостійності школярів (Н.Баранова,2019,с.13).

Як зазначають Н. Лалак, Б. Волощук та А. Чорей, використання сучасних педагогічних стратегій у початковій освіті спрямоване саме на те, щоб через творчо-пізнавальні завдання стимулювати учнів до активного

пошуку нових знань, забезпечувати зв'язок теоретичних знань з практичним досвідом і таким чином розвивати їхні особистісні якості, необхідні для подальшої успішної адаптації у сучасному суспільстві (Н.Лалак,Б.Волощук,А.Чорей,2025,с.197).

В сучасній українській освітній практиці концепція Нової української школи (НУШ) є провідним орієнтиром, що визначає мету і завдання навчально-виховного процесу на етапі початкової освіти. Концепція НУШ наголошує на необхідності виховання цілісної та гармонійно розвиненої особистості, здатної не лише накопичувати знання, а й ефективно використовувати їх у реальному житті.

Як зазначає М. Кірик, особливо важливим є створення умов для розкриття індивідуальних здібностей кожної дитини, формування в неї мотивації до самостійного навчання, здатності до критичного мислення, ініціативності та творчості (М.Кірик, 2019, с.136).

Центральною ідеєю цієї концепції є перехід від школи, яка виключно передає знання, до школи, що формує компетентності та розвиває творчу самостійність школярів. На думку А. Лозенка, В. Чайченко і Т. Шанскової, реалізація цих завдань потребує суттєвого оновлення педагогічних технологій, які здатні зацікавити дітей, активізувати їхнє пізнання, забезпечити максимальну індивідуалізацію і творчий розвиток учнів (М.Фіцула,1997,с.192)

Сучасні методики повинні створювати простір для реалізації особистісних ідей дітей, підтримувати їхню природну допитливість і креативність.

Одним з ключових аспектів концепції НУШ є впровадження евристичних технологій, що суттєво впливає на розвиток творчої діяльності молодших школярів. Евристичні технології, як наголошує О. Нефедченко, базуються на активному залученні учнів до процесу відкриття нових знань, що передбачає стимулювання пошукової діяльності, розвиток аналітичних

умінь і здатності до самостійного прийняття рішень (О.Нефедченко,2023,с.254).

Використання цих технологій дозволяє формувати в учнів не просто засвоєння готової інформації, а й навички аналізу, критичного мислення, творчого підходу до вирішення завдань.

На важливості евристичного підходу акцентують увагу також українські науковці А. Сбруєва, М. Бойченко і О. Чашечникова, які зазначають, що евристичні технології спрямовані на активізацію самостійної пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхніх здібностей ставити питання, формулювати гіпотези, проводити дослідження та експерименти (А.Сбруєва,М.Бойченко,О.Чашечникова,2020,с.311)

Вони підкреслюють, що в умовах сучасного освітнього середовища учень не повинен бути пасивним реципієнтом знань. Навпаки, учень має стати активним суб'єктом освітнього процесу, здатним до самонавчання, креативного мислення і творчої самореалізації.

Вибір ефективних шляхів і методів організації пізнавально-творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку значною мірою залежить від врахування їхніх психологічних та вікових особливостей. Як зазначає І. Зайченко, молодший шкільний вік характеризується інтенсивним розвитком пізнавальних процесів, зокрема уваги, пам'яті, уяви, та здатністю до безпосереднього, емоційного сприйняття навколишнього світу (І.Зайченко,2008,с.528). В цей період важливим є формування позитивної мотивації до навчання, що базується на природній допитливості дітей та їхньому прагненні відкривати нове.

М. Фіцула акцентує увагу на тому, що саме в початкових класах важливо створювати умови, які б стимулювали розвиток у дітей таких психічних процесів, як уява, інтуїція та фантазія (М.Фіцула,1997,с.192).

Адже саме вони забезпечують основу для творчої діяльності, яка стає суттєвою рушійною силою в навчально-виховному процесі. При цьому суттєве значення має також формування позитивного самосприйняття учня,

відчуття власних можливостей, що є фундаментом успішної творчої реалізації.

На думку Л. Височан, Л. Хімчук і Р. Романишин, у молодшому шкільному віці особливо активними є процеси розвитку самостійності мислення та формування навичок пошукової діяльності (Л.Височан,Л.Хімчук,Р.Романишин,2021,с.6).

Автори зазначають, що завдяки емоційності та безпосередності сприйняття молодші школярі легко залучаються до пізнавально-творчих завдань, особливо якщо вони пов'язані з конкретними образами, ситуаціями або іграми. Цей аспект важливо враховувати при розробці методичних рекомендацій, спрямованих на розвиток пізнавально-творчої діяльності.

Педагогічна наука пропонує низку методів і прийомів, які дозволяють активізувати естетичне сприйняття і творчість молодших школярів. Н.Тодосієнко наголошує на ефективності інтегративних художньо-педагогічних технологій, що поєднують мистецтво з іншими навчальними дисциплінами, дозволяючи дітям глибше занурюватися в навчальний матеріал, відчувати його емоційно, переживати і засвоювати на рівні власних вражень та переживань (Н.Тодосієнко,2020,с.49).

Саме цей підхід дозволяє досягти високого рівня творчості і формує здатність до креативного мислення.

Д. Джола і А. Щербо вказують, що особливе значення в молодшому шкільному віці мають методики, які ґрунтуються на безпосередньому залученні дітей до художньо-творчої діяльності. Зокрема, такі методики спрямовані на розвиток естетичного сприйняття через творчі завдання, мистецькі ігри, практичну роботу з образотворчими матеріалами, що сприяє розвитку творчих здібностей та емоційного інтелекту молодших школярів (Д.Джола,1998,с.392).

Методичні та педагогічні підходи до розвитку творчості молодших школярів також суттєво залежать від структури та організації навчальної діяльності. Л. Артемова зазначає, що важливу роль відіграє організація

освітнього середовища, яке сприяє свободі творчого самовираження учнів. До таких підходів належать використання проблемного навчання, евристичних завдань, творчих проектів, а також створення ситуацій успіху, що позитивно впливає на формування самооцінки дитини і її здатності творчо підходити до вирішення навчальних завдань (Л.Артемова,2008,с.272)

Одним з основних напрямів сучасної освітньої реформи в Україні є активне впровадження новітніх педагогічних технологій, спрямованих на формування у молодших школярів стійкого інтересу до навчання, активної пізнавальної діяльності та творчого мислення.

У цьому контексті особливого значення набуває діяльнісний підхід, що передбачає включення учнів у різноманітні види активної навчально-пізнавальної діяльності, які спираються на безпосередній досвід учнів і дають змогу їм самостійно відкривати нові знання.

Згідно з дослідженнями К. Кихно, діяльнісний підхід забезпечує суттєве підвищення ефективності освітнього процесу саме завдяки тому, що учень стає активним учасником і суб'єктом процесу навчання, а не лише пасивним одержувачем інформації. У такій системі учні самостійно здійснюють пошук нових знань, аналізують інформацію, розв'язують проблемні ситуації та творчо застосовують отримані знання в нових умовах. Це стимулює розвиток критичного та аналітичного мислення, формує дослідницькі навички і підвищує рівень творчої діяльності школярів (К.Кихно,2022,с.225).

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій особливого значення для розвитку пізнавально-творчої діяльності учнів молодших класів набуває використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Зокрема, як зазначає О. Чернякова, мультимедійні засоби суттєво активізують пізнавальну діяльність учнів, адже завдяки візуалізації навчального матеріалу учні набагато легше засвоюють складні поняття, формують нові образи та ідеї, які служать основою для подальшого творчого мислення (О.Чернякова,2019,с.207).

Підтримують цю думку також Н. Кошарна та В. Бондар, які наголошують на необхідності інтегрування інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес початкової школи, оскільки це створює оптимальні умови для активізації не лише пізнавальних, а й творчих здібностей учнів. Інтерактивні завдання, створення власних мультимедійних продуктів, участь у віртуальних проектах розвивають у молодших школярів самостійність, впевненість у власних силах та вміння креативно підходити до розв'язання навчальних і життєвих завдань (Н.Кошарна,2022,с.338).

Окрім того, дослідження Л. Колток і М. Шеремети вказують на значний потенціал ІКТ у стимулюванні творчості молодших школярів завдяки інтерактивним можливостям, що дозволяють дитині брати активну участь у процесі пізнання і самовираження. Це забезпечує не тільки кращу концентрацію уваги, але й підвищує внутрішню мотивацію до навчання, створюючи передумови для розвитку творчого потенціалу (Л.Колток,2020,с.61).

Важливим напрямком сучасної початкової освіти є впровадження інноваційних педагогічних технологій, що сприяють не просто засвоєнню знань, а розвитку творчих здібностей і навичок самостійної дослідницької діяльності молодших школярів.

Як наголошує І. Дичковська, інноваційні технології передбачають використання таких форм і методів навчання, які активізують мислення учнів, розвивають їхні творчі здібності, уяву, здатність до нестандартних рішень та ефективної командної роботи (І.Дичковська,2004,с.352).

До таких технологій належать інтегровані уроки, проектні завдання, творчі майстерні, методика проблемного навчання тощо. Вони дозволяють учням бути активними учасниками освітнього процесу, навчають самостійності, відповідальності та умінню творчо мислити.

У сучасній педагогічній практиці мистецтво розглядається як один із найефективніших засобів розвитку пізнавально-творчої діяльності молодших школярів. Завдяки особливій здатності мистецтва впливати на емоційну

сферу учня, залучати його увагу та стимулювати творчу діяльність, освітні процеси в початкових класах набувають більш виразного характеру і глибокої змістовності.

Зокрема, як підкреслює Т. Борисова, мистецтво створює сприятливе середовище для формування творчих навичок молодших школярів, адже саме художня діяльність здатна перетворити звичайні уроки на захопливі та змістовні творчі заняття, які підтримують інтерес учнів до навчання і стимулюють їхню діяльність (Т.Бориова,2021,с.126)

Г. Коберник, О. Коберник та Г. Волошина відзначають, що особливе значення для розвитку творчих здібностей учнів мають форми організації мистецької діяльності, такі як групова та парна робота. Ці форми сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення, креативності та вмінню спільно працювати над творчими завданнями. Учні при цьому вчаться висловлювати свої думки, шукати нестандартні рішення, спільно створювати художні проекти, що суттєво збагачує їхні пізнавальні та творчі можливості (Г.Коберник,О.Коберник,Г.Волошина,2020,с.59)

О. Мойко підкреслює, що саме мистецтво володіє великим потенціалом для стимулювання креативності, адже учні молодших класів здебільшого мислять образами та емоціями. Художні образи, створені на уроках мистецтва, активізують їхню фантазію, розширюють уявлення про навколишній світ, а також забезпечують розвиток емоційного інтелекту, що сприяє більш глибокому засвоєнню навчального матеріалу і розвиває пізнавальний інтерес (О.Мойко,2020).

Серед різних видів мистецтва особливе місце займає образотворче мистецтво, що має великий педагогічний потенціал завдяки своїй наочності та можливостям вираження почуттів і думок учнів. Як зазначає С. Коновець, саме через графічні техніки молодші школярі мають змогу висловлювати власні думки і почуття у доступній та зрозумілій для них формі. Робота з графікою передбачає не тільки практичну діяльність, але й розвиток

спостережливості, уваги до деталей, навичок порівняння та узагальнення, що є важливими складовими пізнавальної діяльності (С.Коновець,2000,с.79).

Водночас Л. Масол акцентує увагу на тому, що у сучасних умовах початкової освіти саме образотворче мистецтво допомагає реалізувати інтегративний підхід до навчання. Використання графіки на уроках мистецтва дозволяє поєднувати естетичний розвиток учнів із формуванням їхньої загальної культури, здатності до самостійного пошуку інформації та творчого розв'язання різноманітних навчальних задач.

Л. Масол наголошує, що через образотворче мистецтво учні не лише набувають практичних навичок, але й розвивають здатність до аналізу, оцінювання та створення нових ідей, що є однією з ключових компетентностей сучасної освіти (Л.Масол, 2006, с.256).

О. Рудницька підтверджує, що графічні техніки як педагогічний інструмент є особливо ефективними для розвитку творчості молодших школярів, оскільки сприяють формуванню у них уміння бачити світ в його різноманітності та відтворювати його у художніх образах. Графіка стимулює учнів до експериментів, пошуку власних художніх засобів вираження, допомагає розкрити індивідуальний стиль та художнє бачення дитини. Саме робота з графічними матеріалами, такими як олівці, туш, фломастери, пастелі, сприяє розвитку дрібної моторики, що позитивно впливає на загальний пізнавальний розвиток дитини (О.Рудницька,1998,с.183, 2005,с.360)

Отже, організація пізнавально-творчої діяльності молодших школярів є важливою умовою для реалізації завдань, визначених сучасною концепцією Нової української школи. У контексті глобальних змін у сфері освіти, що орієнтуються на формування компетентностей, креативності та самостійності учнів, особливого значення набувають методи й підходи, які забезпечують активне залучення дітей до творчої та пізнавальної діяльності.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що саме мистецтво, зокрема графіка, володіє значним потенціалом для розвитку творчості та пізнавального інтересу молодших школярів. Застосування графічних технік

створює сприятливі умови для формування не тільки художніх умінь, а й здатності до оригінального мислення, пошуку нестандартних рішень та вираження власних думок і почуттів у творчій діяльності. Важливість інноваційних педагогічних технологій, зокрема евристичних та діяльнісних підходів, зумовлена їх здатністю активізувати внутрішню мотивацію дітей, формувати у них критичне мислення, самостійність у пізнанні світу, а також уміння співпрацювати й ефективно взаємодіяти у навчальному процесі.

1.2. Вікові особливості пізнавально-творчої діяльності молодших школярів

Дослідження пізнавально-творчої діяльності учнів початкової школи потребує чіткого розуміння вікових особливостей дитини як суб'єкта навчального процесу. У педагогічній і віковій психології поняття «вікова особливість» розглядається як сукупність стійких психофізіологічних і особистісних характеристик, притаманних дітям певного вікового періоду, що визначають динаміку їхнього розвитку, навчання й виховання.

Як зазначають О. Скрипченко, Л. Долинська та інші дослідники, вікові особливості охоплюють не лише біологічну зрілість дитини, а й рівень соціальної адаптації, типові для даного періоду зміни у психічній діяльності, мотиваційній сфері та пізнавальних процесах (О.Скрипченк,2009,с.400).

Це положення підтверджує і В. Кутішенко, який акцентує на тому, що ефективне педагогічне втручання можливе лише тоді, коли враховується віковий потенціал дитини як основа її здатності до сприйняття, переробки інформації та самовираження (В.Кутішенко,2010,с.128).

У контексті молодшого шкільного віку, що охоплює період приблизно від 6 до 10 років, спостерігаються характерні якісні зміни в когнітивній, емоційній та соціальній сферах, що формують основу для розвитку пізнавальної та творчої діяльності. О. Сергєєнкова підкреслює, що на цьому етапі відбувається перехід від домінування наочно-образного мислення до

формування елементів логічного, що відкриває нові можливості для осмислення навчального матеріалу (О.Сергеєнкової,2

012,с.376). У свою чергу, Т. Дуткевич наголошує на емоційній нестійкості дитини цього віку, водночас відзначаючи зростаючу потребу у схваленні з боку дорослого та соціальній підтримці (Т.Дуткевич,2012,с.424).

У молодшому шкільному віці розвивається здатність до саморегуляції поведінки, формується відповідальність за власну діяльність, що є важливою умовою для залучення дитини до самостійного пізнання і творчості.

Особливості соціалізації також відіграють ключову роль у формуванні пізнавальної діяльності. Як зауважує О. Білоус, саме у початковій школі діти набувають базових навичок соціальної взаємодії, вчаться працювати в колективі, висловлювати власні думки, слухати інших і приймати конструктивну критику (О.Білоус,2015,с.108).

Ці навички є необхідною умовою для розвитку творчої діяльності, оскільки сприяють відкритості дитини до нових вражень, ідей та форм художнього вираження.

Особливу увагу у вивченні вікової специфіки молодших школярів приділяє І. Бех, який розглядає розвиток дитини крізь призму особистісно орієнтованого підходу. Він підкреслює, що кожен школяр є унікальною особистістю зі своїм індивідуальним темпом і стилем пізнавального розвитку, власним емоційним світом та здатністю до творчого самовираження (І.Бех,2003,с.198).

Освітній процес, за І. Бехом, має ґрунтуватися на гуманістичних принципах, де основною метою стає не лише передача знань, а й створення умов для розкриття внутрішнього потенціалу дитини. Такий підхід дозволяє педагогові розуміти логіку розвитку учня, правильно обирати форми та засоби впливу, що сприяють оптимальному розвитку пізнавальної та творчої діяльності.

Пізнавальна діяльність є ключовою характеристикою молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивний

розвиток основних пізнавальних процесів, що формують фундамент для подальшого інтелектуального й особистісного зростання дитини. Вона визначається як внутрішнє прагнення до засвоєння нового знання, пізнання навколишнього світу, здатність самостійно мислити, аналізувати й узагальнювати.

Як зазначає О. Білоус, на етапі молодшого шкільного віку спостерігається активне становлення механізмів довільної уваги, пам'яті, мислення та мовлення, які відіграють центральну роль у формуванні пізнавальної діяльності(О.Білоус,2015,с.108)

Увага у дітей цього віку поступово переходить від мимовільної до довільної, зростає її стійкість, а також обсяг. Пам'ять стає більш усвідомленою: учні вчаться не лише запам'ятовувати, а й використовувати різні мнемічні прийоми. Т. Дуткевич наголошує, що саме на цьому етапі школярі починають розуміти цілісність навчального процесу, що значно підвищує ефективність запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу(Т.Дуткевич,2012,с.424).

Мислення, як зазначає І. Зайченко, поступово змінюється з наочно-дійового та наочно-образного на логічне, вербальне. Цей перехід є важливим показником інтелектуального розвитку дитини (І.Заченко,2008,с.528).

Значне місце у структурі пізнавальної діяльності займає мовлення. Саме воно забезпечує можливість не тільки комунікації, а й усвідомлення навчального матеріалу. М. Фіцула підкреслює, що мовленнєва діяльність у молодших школярів тісно пов'язана з мисленням, адже через мову учні формулюють судження, аргументують відповіді, описують явища, що вивчаються (М.Фіцула,1997с.192)

Формування повноцінної мовленнєвої компетентності, у свою чергу, сприяє більш активному включенню дитини у навчальний процес, стимулює її самовираження та розвиток критичного мислення.

Не менш важливу роль у формуванні пізнавальної діяльності відіграє емоційна сфера. І. Біла вказує на те, що емоційна насиченість навчального

процесу безпосередньо впливає на рівень зацікавленості учнів, якість сприймання нового матеріалу, готовність до навчальної взаємодії (І.Біла,2014,с.137).

Внутрішня мотивація, що ґрунтується на інтересі до навчання, є потужним рушієм пізнавальної діяльності, а її розвиток є одним з головних завдань педагога. Цю думку підтримують і автори колективної праці під керівництвом О. Скрипченко, які підкреслюють, що мотиваційна сфера у молодших школярів є ще дуже чутливою до зовнішнього впливу, і саме тому важливо створити позитивний емоційний клімат у класі, забезпечити ситуації успіху, підтримки, педагогічної чуйності (О.Скрипченка,Л.Долинської,О.Огороднійчук,2009,с.400).

Емоційна підтримка педагога сприяє формуванню довіри до навчального процесу, підвищенню самооцінки учня, що у підсумку позитивно позначається на його пізнавальній діяльності.

З позиції освітньої практики важливим фактором є психолого-педагогічні умови, що забезпечують розвиток пізнавального інтересу як стійкої особистісної риси. В. Кутішенко вважає, що однією з умов формування пізнавального інтересу є наявність у навчальному процесі елементів новизни, інтелектуального виклику, проблемності, які спонукають школярів до активного мислення (В.Кутішенко,2010,с.128). Таким чином, педагогічне середовище має бути динамічним, гнучким, стимулюючим, із акцентом на самостійність і ініціативу учнів.

На потребу в осмисленій стимуляції пізнавального інтересу вказує також Н.Торба, підкреслюючи, що пізнавальна діяльність не виникає стихійно — вона є результатом цілеспрямованої педагогічної взаємодії, що поєднує інформаційну насиченість із емоційною залученістю та можливістю для творчого самовираження (Н.Торба,2021,с.111). Такі умови створюють основу для формування внутрішньої мотивації до навчання, що є більш стійкою та продуктивною у порівнянні з зовнішньою стимуляцією.

Творча діяльність є складним психологічним феноменом, який у дитячому віці набуває особливої цінності в освітньому контексті, адже саме через творчість дитина не лише розвивається інтелектуально, а й формує свою особистість, емоційний інтелект, здатність до самовираження. У психологічній літературі творчість розглядається як інтегрований процес, що поєднує пізнавальні, емоційні та мотиваційні компоненти, спрямовані на створення нового продукту діяльності. У навчальному посібнику «Психологія творчості» наголошується, що творчість є не лише інтелектуальним проявом, а й внутрішньою потребою дитини, способом пізнання світу через образ, експеримент, гру та уяву (Психологія творчості, 2010, с. 182).

І. Біла підкреслює, що дитяча творчість має унікальні характеристики, зокрема високу емоційність, спонтанність, образність і неусвідомлену новизну. Вона часто не орієнтована на результат, а радше є процесом самовираження і відкриття, в якому домінують емоційно-чуттєві механізми сприйняття (І. Біла, 2014, с. 137).

Авторка також звертає увагу на важливість вільного вибору дитиною способів вираження себе, що створює сприятливі умови для становлення творчої особистості. Н. Торба, аналізуючи педагогічні аспекти творчості, вказує на її структурні компоненти: мотиваційний (бажання творити), когнітивний (оригінальне мислення), емоційний (натхнення, задоволення), а також вольовий (наполегливість, подолання труднощів). Ці компоненти мають взаємозв'язок і розвиваються у дитини нерівномірно, що вимагає особливої педагогічної гнучкості (Н. Торба, 2011, с. 111).

Розвиток творчих здібностей у молодшому шкільному віці має чітку вікову динаміку. Саме в цей період особливо активно формуються уява та фантазія, які виступають основою креативного мислення. Як зазначають Д. Джола та А. Щербо, уява на початковому етапі навчання є переважно відтворювальною, однак у процесі правильно організованої діяльності вона перетворюється на творчу, що дозволяє учням вигадувати нові образи,

ситуації, ідеї (Д.Джола,А.Щербо,1998,с.392). Такий розвиток забезпечує формування оригінальності мислення — здатності бачити проблему під незвичним кутом, знаходити нестандартні рішення, ставити запитання, що не мають однозначних відповідей.

О. Сергєєнкова підкреслює, що важливою характеристикою творчості в цьому віці є емоційна чутливість до краси, гармонії, новизни. Саме через ці елементи дитина сприймає світ і виражає своє ставлення до нього. Творчі прояви на цьому етапі не завжди мають складну логічну структуру, але вони щирі, емоційно забарвлені, спонтанні й часто неочікувані, що вимагає від педагога особливої уваги до індивідуальних особливостей учня (О.Сергєєнкової,2012,с.376).

На розвиток творчої діяльності молодших школярів істотно впливає освітнє середовище. І. Бех, обґрунтовуючи особистісно орієнтований підхід, акцентує увагу на тому, що лише в умовах свободи вибору, поваги до дитини та створення емоційно безпечного навчального простору можливе справжнє розкриття творчого потенціалу (І.Бех,2003,с.198).

Такий підхід вимагає від учителя гнучкості у спілкуванні з учнями, вміння стимулювати пізнавальні й творчі мотиви, створювати ситуації успіху, що посилюють впевненість у власних силах. Цю позицію підтримує й Л. Артемова, наголошуючи на необхідності особливого педагогічного стилю, який забезпечує довірливу атмосферу, де учень почувається вільним, має право на помилку, де його думка є значущою, а кожна ініціатива — підтримується. За таких умов творчість перестає бути винятком і стає органічною частиною навчального процесу (Л.Артемова,2008,с.272).

Пізнавальна й творча діяльність у молодшому шкільному віці є не ізольованими феноменами, а взаємозалежними процесами, що формуються на основі спільних когнітивних, емоційних і мотиваційних передумов. Їхнє співвідношення становить складну психолого-педагогічну систему, в якій мислення відіграє ключову роль як сполучна ланка. У педагогічній і психологічній науці загальноновизнано, що мислення виступає як основа

творчості, оскільки саме здатність до аналізу, узагальнення, порівняння, формування гіпотез і перенесення знань у нові ситуації лежить в основі будь-якої творчої дії.

У посібнику Психологія творчості творчий процес описується як розвиток мислення від репродуктивного до продуктивного рівня, що передбачає не просто відтворення знань, а їхнє трансформування, модифікацію і застосування в нових умовах. Саме така інтелектуальна діяльність забезпечує справжню творчість, яка базується на пізнавальній основі, але виходить за її межі, розширюючи горизонти уявлення дитини про світ і її можливості в ньому (Психологія творчості, 2010, с. 182).

На важливості цього зв'язку також наголошує Н.Торба, яка визначає мислення як центральний компонент у структурі як пізнавальної, так і творчої діяльності. Вона підкреслює, що здатність генерувати нові ідеї, бачити нестандартні рішення й застосовувати знання в оригінальний спосіб виникає тоді, коли дитина навчається мислити активно, гнучко, самостійно (Н.Торба, 2021, с. 111). Це означає, що розвинене мислення — це не лише інструмент пізнання, а й джерело творчих імпульсів.

М. Фіцула розглядає розвиток пізнавальної діяльності як базу, на якій ґрунтується творча самореалізація дитини. На його думку, чим глибше сформовані в учня навички пізнавального аналізу, логічного міркування та критичного осмислення інформації, тим більше шансів, що ці знання будуть трансформовані у творчі ідеї, проекти, власні висновки (М.Фіцула, 1998, с. 192).

Таким чином, педагогічний процес має передбачати цілеспрямовану інтеграцію пізнавальних і творчих завдань, аби забезпечити перехід від знань до їх творчого застосування.

Однак важливою умовою такого переходу є наявність внутрішньої мотивації, яка виступає рушієм і пізнавальної, і творчої діяльності. І. Біла акцентує, що у молодшому шкільному віці внутрішня мотивація формується переважно на основі емоційного ставлення до навчального процесу,

переживання радості відкриття, інтересу до нового, а не через зовнішні стимули чи оцінки (І.Біла,2014,с.137). Саме такі внутрішні мотиви спонукають дитину до самостійного пізнання, пошуку нових знань і одночасно — до творчого експериментування.

І. Зайченко підтримує цю думку, підкреслюючи, що творчість не може існувати в умовах зовнішнього тиску чи репродуктивного навчання. Вона народжується там, де учень відчувається вільним, зацікавленим, впевненим у власних можливостях і спроможним приймати самостійні рішення (І.Зайченко,2008,с.528). Саме внутрішня мотивація забезпечує глибоку інтеграцію пізнавального й творчого компонентів, дозволяючи дитині одночасно вчитися і творити.

Т. Дуткевич також зазначає, що розвиток пізнавальної і творчої діяльності значною мірою залежить від створення емоційно позитивного навчального середовища, яке стимулює інтерес, підтримує ініціативу і визнає цінність індивідуального погляду дитини (Т.Дуткевич,2012,с.424).

Педагогічна підтримка, визнання зусиль дитини, можливість вільного вибору та творчого самовираження — це ті чинники, які сприяють інтеграції пізнання і творчості в єдиний процес. Пізнавальна та творча діяльність у молодшому шкільному віці є взаємопов'язаними й взаємозалежними явищами. Мислення виступає провідною когнітивною основою, що об'єднує їх, а внутрішня мотивація — психологічним ресурсом, який забезпечує сталість і глибину цього зв'язку. Тому завдання сучасного педагога полягає не лише в розвитку знань та навичок, а в цілісному формуванні пізнавально-творчого потенціалу учня як базової передумови його успішного особистісного та соціального розвитку.

Розвиток пізнавально-творчої діяльності молодших школярів має як значний потенціал, так і природні вікові обмеження, які необхідно враховувати при організації навчального процесу. Незважаючи на те, що в молодшому шкільному віці діти виявляють велику відкритість до нового досвіду, емоційну чутливість і допитливість, їх психофізіологічні можливості

ще не досягли рівня зрілості, який дозволяв би здійснювати повноцінну самостійну діяльність на складному рівні узагальнення й аналізу.

О. Білоус зауважує, що функціональні системи центральної нервової системи у цьому віці ще формуються, що зумовлює обмежену стійкість уваги, низький рівень самоконтролю та недостатню продуктивність тривалих розумових дій (О.Білоус,2015,с.108). Це може призводити до швидкого виснаження під час творчих завдань, що потребують зосередженості, порівняння і переносу знань у нові ситуації.

В. Кутішенко також звертає увагу на те, що в молодшому шкільному віці діти ще не завжди здатні до самостійного планування творчої діяльності або до усвідомленої рефлексії над її результатами. Їм складно утримувати ідею в полі уваги протягом тривалого часу, а мотиваційна сфера часто залежить від зовнішнього схвалення, а не внутрішнього усвідомлення цінності процесу (В.Кутішенко,2010,с.128).

Ці фактори слід враховувати під час проєктування навчальних завдань, аби забезпечити не лише їх цікавість, а й відповідність віковим особливостям сприймання та мислення.

Водночас, незважаючи на обмеження, пізнавально-творчий потенціал дитини цього віку є надзвичайно високим. Як показують численні дослідження, за сприятливих педагогічних умов навіть у рамках природних вікових меж учень здатен демонструвати яскраві прояви творчості, гнучкості мислення, нестандартного підходу до вирішення завдань. Важливою умовою ефективного розвитку цих здібностей є врахування індивідуальних відмінностей, зокрема — особистісних рис, стилів пізнання, типів мислення та рівня емоційної чутливості.

Як зазначають О. Скрипченко та її колеги, кожна дитина має унікальний темп психічного розвитку, що визначає її здатність до пізнавальної діяльності і творчої самореалізації (О.Скрипченко,Л.Долинська,О.Огороднійчук,2009,с.400)

Ірина Біла акцентує увагу на тому, що в рамках одного вікового періоду спостерігається велика варіативність у рівні розвитку пізнавальної та творчої діяльності. Деякі діти демонструють високий рівень креативності, але при цьому потребують додаткової педагогічної підтримки у сфері саморегуляції чи емоційної стабільності; інші — навпаки, добре володіють навчальними навичками, але не проявляють ініціативи у творчих завданнях через низьку самооцінку або страх помилки (І.Біла,2014,с.137).

Саме тому індивідуалізація освітнього процесу є ключовою умовою ефективної реалізації потенціалу кожного учня.

Не менш важливою є здатність педагогічної системи враховувати зовнішні соціальні фактори, що можуть як сприяти, так і обмежувати творчий розвиток дитини. С. Засименко й О. Білєр у своїх спільних дослідженнях підкреслюють, що пізнавальна діяльність школярів прямо пов'язана з емоційним мікрокліматом у класі, стилем педагогічного керівництва, наявністю підтримки з боку однолітків та родини. У несприятливих умовах — коли дитина зазнає тиску, знецінення або відсутності педагогічної уваги — навіть природні задатки залишаються нереалізованими (С.Засименко,О.Білєр,2020,с.276).

Ефективне стимулювання пізнавально-творчої діяльності у молодшому шкільному віці передбачає одночасне врахування як природних психофізіологічних обмежень, так і величезного індивідуального потенціалу кожного учня. Завдання сучасного педагога полягає у створенні гнучкої, чутливої до індивідуальних потреб моделі навчального середовища, де пізнання і творчість стають не формальним елементом уроку, а природною складовою особистісного розвитку дитини.

Отже, пізнавально-творча діяльність у молодшому шкільному віці є складним багатокомпонентним психолого-педагогічним утворенням, формування якого тісно пов'язане з віковими особливостями дитини. У цьому періоді спостерігається активний розвиток пізнавальних процесів — уваги, пам'яті, мислення, мовлення, уяви, — що створює передумови для

зростання самостійності, здатності до аналізу, узагальнення, експериментування, а отже й до творчості. Водночас для дітей цього віку характерна емоційна чутливість, нестабільність уваги, залежність від зовнішньої підтримки, що зумовлює потребу у педагогічному супроводі та врахуванні індивідуальних відмінностей.

Пізнавальна діяльність молодших школярів, за умови належної організації освітнього середовища, природно переростає у творчу. Обидва процеси мають спільну когнітивну базу — мислення, яке виступає як інструмент дослідження і створення нового. Творчість у цьому віці не є ще цілеспрямованим, професійно орієнтованим процесом, але вона відіграє важливу роль у становленні емоційної сфери, самооцінки, у формуванні впевненості дитини у власній здатності пізнавати і змінювати світ.

Врахування вікових особливостей є не лише бажаною умовою, а критично необхідною основою для ефективної організації навчального процесу. Зокрема, використання засобів мистецтва, зокрема графіки, як форми пізнавально-творчої діяльності, повинне будуватися на розумінні психофізіологічних можливостей дитини, її інтересів, емоційних реакцій і типових моделей пізнавальної поведінки. Тільки за умови педагогічної чутливості до вікової динаміки розвитку творчості та пізнання можна говорити про успішне формування особистості, здатної до ініціативи, критичного мислення й естетичного сприйняття світу.

1.3. Особливості вивчення графіки як засобу пізнавально-творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва

Графіка як розділ образотворчого мистецтва відіграє важливу роль у системі початкової освіти, оскільки сприяє формуванню в дітей основ візуальної грамотності, художньо-образного мислення та здатності до вираження власного емоційного і пізнавального досвіду через образотворчі засоби. У педагогічній науці графіка розглядається не лише як техніка

зображення, що базується на лінії, штрихах і контрастах, а як окремий вид естетичної діяльності, який має велику розвивальну і виховну функцію.

За визначенням О. Рудницької, графічна діяльність у шкільному віці сприяє формуванню здатності до абстрагування, узагальнення та символізації, що є основами як естетичного, так і логіко-образного мислення (О.Рудницька,1998,с.183;2005,с.360).

Л. Масол у своїх працях наголошує, що графіка в початковій школі виступає не лише як техніка, але й як засіб художнього осмислення світу. Її важливою рисою є доступність для дітей молодшого шкільного віку, оскільки вона не потребує складних матеріалів чи високої майстерності, але дає можливість швидко досягти візуального результату, що позитивно впливає на мотивацію учня та його самооцінку (Л.Масол,О.Гайдамака,Е.Белкіна,І.Руденко,2006,с.256).

Графіка також стимулює розвиток дрібної моторики, окоміру, просторового уявлення і навичок композиційного мислення, які є фундаментальними для подальшого навчання не лише у сфері мистецтва, а й у предметах природничого і технічного циклу.

Методика вивчення графіки в умовах Нової української школи має ґрунтуватися на компетентнісному підході, що передбачає активну участь учня в процесі створення, аналізу і оцінювання художнього образу. Л. Масол у посібнику з методики викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» вказує на необхідність комплексного підходу до навчання, який поєднує традиційні образотворчі практики з міжпредметними зв'язками, інформаційно-комунікаційними технологіями та елементами проектної діяльності (Л.Масол,2019,с.208).

Такий підхід дозволяє учням засвоїти не тільки технічні прийоми, але й формувати власні смисли через творчість.

К. Сігетій розглядає уроки графіки як важливу складову загального процесу естетичного виховання, що повинна бути інтегрована в ширший контекст загальнокультурної підготовки дитини. Авторка підкреслює, що

сучасний урок образотворчого мистецтва має відходити від формалізованого відтворення зразків і натомість орієнтуватися на розвиток художнього бачення, критичного мислення і особистої естетичної позиції учня (К.Сігетій,2019).

У свою чергу, Н. Федорчук наголошує на системному впровадженні інноваційних технологій у процес формування графічних умінь молодших школярів. Вона зазначає, що сучасна методика навчання повинна включати моделювання, цифрові засоби візуалізації, роботу з віртуальними середовищами для створення графіки, що особливо важливо в умовах трансформації освітнього простору та інтеграції цифрових інструментів в освітній процес (Н.Федорчук,2020,с.75).

Саме на цих засадах вибудовується сучасна методологія формування графічної культури учнів, що відповідає принципам особистісно орієнтованого і діяльнісного навчання.

Особливе місце графічна діяльність посідає в інтегрованому курсі «Мистецтво», який в умовах НУШ реалізується як засіб міждисциплінарної взаємодії. Г. Падалка у своїх дослідженнях підкреслює, що графіка, поряд з музикою, театром, хореографією та іншими видами мистецтва, формує цілісний мистецький досвід дитини, стимулює емоційно-ціннісне сприйняття навколишнього світу та здатність інтерпретувати явища реальності через художній образ (Г.Падалка,2008,с.274).

Таке інтегрування дозволяє зняти штучні бар'єри між предметами, активізувати природну креативність дитини, посилити її мотивацію до навчання.

Позицію Падалки розвивають О. Гончарук і Ю. Янюк, які відзначають, що засоби образотворчого мистецтва в початковій школі повинні бути гнучкими, адаптивними до індивідуальних можливостей учнів і спрямованими на створення умов для їх особистісної самореалізації. Графіка в цьому контексті виступає не лише як художній інструмент, а як засіб розуміння себе, оточення, культурного контексту, що особливо важливо для

дітей у віці активного пізнання та емоційного становлення (О.Гончарук,Ю.Янюк,2023,с.253). Вивчення графіки в початковій школі має теоретично обґрунтовану педагогічну цінність і методичну перспективність. Воно повинне будуватися на основі сучасних освітніх стандартів, психологічних особливостей розвитку дитини, а також інноваційних дидактичних і технічних підходів, що забезпечують високий рівень залученості учнів до творчої діяльності.

Процес опанування графіки молодшими школярами тісно пов'язаний із загальними закономірностями психічного розвитку дитини на початковому етапі навчання. Особливості сприймання графічних образів у цьому віці зумовлені як віковими змінами у сфері когнітивного розвитку, так і рівнем сформованості сенсорних, моторних та емоційних функцій.

Згідно з дослідженнями О. Білоуса, сприймання зорової інформації в молодшому шкільному віці відзначається фрагментарністю, домінуванням емоційного над логічним, а також недостатньо розвиненим умінням цілісного аналізу візуальних композицій. Це створює специфіку для педагогічної роботи над графічними техніками, оскільки дитина потребує постійної підтримки в процесі розпізнавання, розуміння і відтворення форми, лінії та ритму (О.Білоус,2015,с.108)

І. Біла у своїй монографії з психології дитячої творчості підкреслює, що процес графічної діяльності не є для дитини автоматизованим або інтуїтивно зрозумілим. Він потребує розвитку цілого комплексу пізнавальних процесів — зорової пам'яті, уваги, аналізу, синтезу, моторної координації та естетичної чутливості. Оскільки в молодших школярів ці функції ще знаходяться на етапі активного формування, педагог має спрямовувати навчальну діяльність у такий спосіб, аби створити оптимальні умови для поступового засвоєння графічних умінь (І.Біла,2014,с.137).

Т. Дуткевич, досліджуючи особливості дитячої психології, вказує на наявність диспропорції між бажанням дитини творити і її реальними здібностями до візуального самовираження. Часто діти мають яскраве

уявлення про майбутній результат, але стикаються з труднощами у процесі реалізації задуманого через обмежену мануальну спритність, нестійкість уваги або невміння грамотно komponувати елементи зображення. Тому вчителю необхідно поєднувати навчання технічним прийомам з розвитком уяви та графічної інтуїції (Т.Дуткевич,2012,с.424).

Окрему увагу варто приділити формуванню просторового мислення, яке є невід'ємною складовою графічної діяльності. Як наголошують А. Вельгач і Г. Юрієвич, розвинене просторове мислення дозволяє дитині адекватно сприймати й передавати форму, пропорції, перспективу та взаєморозташування об'єктів на площині. Ці навички критично важливі не лише для образотворчої діяльності, а й для загального інтелектуального розвитку, зокрема в математиці, геометрії, технічній творчості (А.Вельгач,Г.Юрієвич,2019).

Експериментальні дослідження підтверджують ефективність цілеспрямованого впливу на розвиток просторових уявлень через виконання графічних вправ, побудованих на комбінуванні простих геометричних форм, симетрії, моделюванні об'єктів у площині.

І. Зайченко звертає увагу на те, що графічна діяльність активізує аналітико-синтетичне мислення, розвиває здатність до планування дій, що відповідає логіці побудови художнього образу. Особливу цінність має графіка як форма невербального самовираження, оскільки вона дозволяє учням з різним рівнем мовленнєвого розвитку реалізовувати себе у творчості без тиску академічної оцінки (І.Зайченко,2008,с.528). У цьому контексті графіка відіграє роль інклюзивного засобу розвитку: вона доступна, варіативна й адаптивна до різних освітніх потреб.

Досвід формування візуального аналізу у школярів також активно досліджували Д. Джола та А. Щербо. Вони підкреслюють, що навіть базові графічні завдання здатні формувати у дитини здатність до диференціювання форми, розпізнавання стилістичних особливостей, композиційних схем і пропорцій. Через спостереження за графічними об'єктами діти вчаться не

лише малювати, але й бачити — тобто глибше сприймати структуру зорових образів, що сприяє розвитку критичного та художнього мислення (Д.Джола, А.Щербо, 1998, с.392).

Таким чином, психолого-педагогічні умови засвоєння графіки учнями початкової школи передбачають урахування їх вікових особливостей, підтримку когнітивного розвитку, стимулювання візуального сприймання, просторового орієнтування та формування моторної культури. Графічна діяльність у цьому віці є ефективним інструментом розвитку особистості дитини, за умови її цілеспрямованої педагогічної організації та емоційної підтримки з боку вчителя.

Навчання графіки в початковій школі є не лише технічною, але й концептуальною складовою візуальної освіти молодших школярів. Його ефективність безпосередньо залежить від добору методів і прийомів, що враховують вікові особливості дітей, рівень їх естетичного розвитку та специфіку графічного мислення. Одним із найважливіших напрямів у роботі є засвоєння технік лінійної графіки, яка виступає базовою у формуванні зорово-моторної координації та композиційного мислення. Як зазначає С.В. Коновець, початковий курс графіки має починатися з оволодіння простими лініями, контурами, штрихами, що дозволяє дитині осягнути принципи конструкції зображення та створити фундамент для подальшого образотворчого розвитку (С.Коновець, 2000, с.79)

Л. Масол також підкреслює значення таких технік, як штрихування, силует, крапкове моделювання, комбіноване лінійне малювання тощо, у навчанні графічної мови. На її думку, ці техніки є не лише технічним інструментарієм, а засобами формування естетичного ставлення до візуального середовища (Л.Масол, 2006, с.256). Через роботу зі штрихом, тоном, ритмом діти вчаться керувати емоційним впливом зображення, розуміти баланс між формою й простором, динамікою й статикою. У цьому контексті О. Рудницька зазначає, що вправи на передачу об'єму за допомогою світлотіньових ефектів, побудову лінійної перспективи чи

силуетної композиції розвивають здатність до візуального аналізу та просторової уяви (О.Рудницька,1998,с.183).

Методичне значення мають також вправи на візуалізацію й побудову тематичних композицій. Як відзначає Н. Федорчук, робота з тематичними образами, які мають емоційний, культурний чи життєвий зміст, стимулює не лише естетичну чутливість, але й образне мислення, що формує художній світогляд дитини (Н.Федорчук,2020,с.75).

Тут важливо не обмежуватися копіюванням готових зразків, а залучати учнів до створення власних інтерпретацій сюжетів, використовуючи методи елементної імпровізації, зміни масштабу, кольорової редукції тощо.

У свою чергу К. Сігетій вказує на важливість сюжетного малюнка як навчального засобу, що поєднує зображення, комунікацію і самовираження. Цей вид діяльності сприяє розвитку логіки композиції, причинно-наслідкових зв'язків у візуальному ряді, а також формуванню цілісного бачення художнього образу (К.Сігетій,2019,вип.112).

О. Гончарук і Ю. Янюк у своїх працях зазначають, що саме в умовах початкової школи діти здобувають первинний досвід у побудові просторової композиції, формуванні ритму, симетрії, контрасту. Для цього необхідно використовувати вправи на послідовне малювання об'єктів за уявою, трансформацію форм, а також створення колективних композицій, що активізують навички групової творчої взаємодії (О.Гончарук,2023,с.253). Завдяки цим методам розвивається не лише індивідуальне графічне мислення, а й здатність до естетичної співпраці.

Організація роботи над графічним проєктом — важлива складова сучасного підходу до викладання графіки в умовах Нової української школи. Г. Шикітка наголошує, що така діяльність дозволяє поєднати графічні техніки з міждисциплінарними темами: природничими, літературними, соціокультурними. Це створює передумови для формування системного мислення в учнів, їхньої здатності до узагальнення і творчої інтерпретації реальності (Л.Маляр,2025). Творчий проєкт, побудований на етапах задуму,

ескізу, реалізації, презентації та рефлексії, сприяє формуванню самостійності, цілеспрямованості й навичок візуальної комунікації.

Т. Борисова доповнює цю позицію, вказуючи, що проєктна графічна діяльність активізує в учнів як когнітивну, так і емоційну сферу. Вона забезпечує мотиваційний ефект завдяки реальному результату, який може бути представленим у вигляді виставки, цифрового колажу, відеопрезентації чи серії робіт. Такі форми роботи відповідають потребам дитини у визнанні, самовираженні, творчій автономії (Т.Борисова,2021,с.126).

Проєктна діяльність формує здатність до планування, розподілу часу, пошуку альтернативних рішень, що є надзвичайно важливим для становлення метапредметних компетентностей.

Можна стверджувати, що методи й прийоми навчання графіки у початковій школі мають бути різноманітними, варіативними й адаптивними. Вони повинні поєднувати технічне опанування матеріалом з розвитком образного мислення, креативності, мотивації та емоційної чутливості. Тільки в такому разі графіка буде не лише навчальною дисципліною, а й потужним інструментом естетичного та інтелектуального розвитку молодшого школяра.

У сучасному освітньому середовищі, що динамічно трансформується під впливом цифрових технологій, графіка в початковій школі вже не обмежується традиційними матеріалами на кшталт олівця, паперу чи туші. Вона дедалі частіше інтегрується з цифровими засобами навчання, зокрема комп'ютерною графікою, 3D-моделюванням, цифровими редакторами та інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), які розширюють арсенал вчителя і відкривають нові можливості для формування в учнів візуальної грамотності, просторового мислення та художньої креативності.

Згідно з дослідженням М. Пічугіна, комп'ютерна графіка є потужним інструментом розвитку візуальної грамотності, оскільки надає учням доступ до багатого спектра зображальних засобів, дозволяє експериментувати з формою, кольором, текстурою, композицією без обмежень традиційних матеріалів і часу (М.Пічугін,2013,с.346).

Застосування графічних редакторів, зокрема базових програм типу Tux Paint, Kid Pix, а також адаптованих версій Adobe Illustrator чи CorelDRAW, забезпечує інклюзивне середовище для дітей з різними стилями навчання, включаючи візуальних, кінестетичних та інтерактивних учнів.

Л. Дабіжа звертає увагу на те, що організація образотворчої діяльності з комп'ютерною підтримкою значною мірою змінює не лише формат уроку, а й саму природу навчальної взаємодії. Графічна діяльність із використанням ІКТ формує здатність до проєктного мислення, послідовної реалізації творчого задуму в цифровому середовищі, навички редагування, комбінування зображень та візуального програмування, що є актуальними у XXI столітті (Л.Дабіжа,2019,с.51).

Ю. Мінгальова зазначає, що ІКТ у навчанні графіки надає змогу ефективніше реалізовувати принцип диференціації навчання, адже дозволяє учням рухатись у власному темпі, обирати інструменти відповідно до рівня підготовки та творчого задуму. Цифрова графіка створює можливості для збереження, тиражування та демонстрації учнівських робіт у різноманітних цифрових форматах — у вигляді презентацій, інтерактивних виставок, блогів, що посилює мотивацію та почуття значущості результату (Ю.Мінгальова,2023,с.118).

Одним із перспективних напрямів є 3D-моделювання, яке, за словами А. Вельгача та Г. Юрієвича, сприяє розвитку просторового мислення, аналітичних навичок, технічної уяви, що є надзвичайно важливим для дитини в період активного формування когнітивної сфери (А.Вельгач,2019,вип.32).

Завдяки використанню програмного забезпечення для об'ємного моделювання (наприклад, Tinkercad, SketchUp) молодші школярі здобувають уявлення про форму в трьохвимірному просторі, вчать оперувати масштабом, симетрією, геометричними структурами. Це не лише підвищує якість графічної підготовки, а й створює підґрунтя для подальшого вивчення технологічних дисциплін.

Н. Федорчук наголошує, що впровадження цифрових технологій у графічну освіту вимагає від учителя гнучкості, високої професійної готовності та стратегічного розуміння цілей навчання. Вона акцентує на необхідності поєднання традиційної і цифрової графіки як взаємодоповнюючих напрямів, що розвивають у дітей різні аспекти візуальної культури: тактильність, точність руки, колірне відчуття в роботі з матеріалом — з одного боку, і цифрову грамотність, просторове бачення, алгоритмічне мислення — з іншого (Н.Федорчук,2020,с.75).

Проте інтеграція ІКТ у викладання графіки не позбавлена викликів. Л. Дабіжа зазначає, що для ефективної реалізації таких інновацій потрібне не лише технічне забезпечення, а й психолого-педагогічна готовність учнів до роботи з екранним середовищем, а також запобігання цифровому перенасиченню (Л.Дабіжа,2019,с.51).

Ю. Мінгальова додає, що важливо забезпечити дидактичну цілісність — щоб цифрові інструменти не витісняли суть образотворчої діяльності, а лише підсилювали її потенціал як способу творчої самореалізації (Ю.Мінгальова,2023,с.118).

На думку Л. Колток і М. Шеремети, цифрові методи навчання вимагають нової моделі педагогічної взаємодії, де вчитель стає не лише джерелом знань, а координатором індивідуальних творчих маршрутів учня. Така модель забезпечує гнучкість у навчанні, посилює рефлексивну функцію, активізує внутрішню мотивацію та дозволяє кожній дитині відчувати успіх у власному темпі (Л.Колток,2020,с.61).

Ефективність вивчення графіки у початковій школі значною мірою залежить від організаційно-методичних умов, які охоплюють готовність вчителя до викладання цього компонента мистецької освіти, наявність відповідного матеріально-технічного забезпечення та обґрунтовану систему оцінювання результатів навчальної діяльності. Складність графіки як навчального предмета полягає у необхідності поєднання технічної точності з

художньою свободою, а тому організаційне середовище має бути водночас структурованим і творчо відкритим.

І. Бех у межах своєї концепції особистісно орієнтованої освіти підкреслює, що вчитель має не лише володіти знаннями з методики графічної діяльності, а й виступати як фасилітатор творчого розвитку учня, що передбачає високий рівень комунікативної культури, емпатії та психологічної чутливості до індивідуального стилю кожного учня (І.Бех,2003,с.198).

Компетентність педагога в галузі графіки включає розуміння художніх технік, знання про особливості зорового сприймання, уміння поєднувати традиційні й цифрові засоби виразності, а також навички роботи в середовищі інтерактивного класу.

Л. Артемова вказує, що лише креативний і методично гнучкий учитель здатен створити умови для розкриття потенціалу кожної дитини в межах візуального мистецтва. Йдеться не про трансляцію готових образів, а про провокування особистісного самовираження засобами графічної мови (Л.Артемова,2008,с.272).

Важливою умовою є матеріально-технічне забезпечення, яке має включати не лише базові інструменти — олівці, фломастери, графічні маркери, папір різної текстури — а й інтерактивні дошки, планшети, комп'ютери з відповідним програмним забезпеченням.

Н. Федорчук обґрунтовує, що ефективне формування графічних умінь відбувається у середовищі, де учень має змогу одночасно працювати як із традиційними засобами, так і з цифровими редакторами, що забезпечує багатовимірне мислення та навички адаптації до змін у візуальній культурі (Н.Федорук,2020,с.75).

Л. Дабіжа акцентує на важливості мультимедійного супроводу уроків, який дозволяє не лише ілюструвати зразки, а й пояснювати складні поняття через відеоінструкції, покрокові демонстрації, віртуальні галереї (Л.Дабіжа,2019,с.51).

Ю. Мінгальова підтримує цю думку, підкреслюючи, що цифрові ресурси підвищують рівень зацікавленості учнів, надають змогу самостійного експериментування, зберігання та обробки зображень, що, в свою чергу, розширює поле візуальної рефлексії (Ю.Мінгальова,2023,с.118).

Окремо варто зупинитися на проблемі оцінювання навчальних досягнень у сфері графіки. У мистецькому освітньому процесі важливо відійти від оцінювання за принципом «правильно – неправильно» і натомість орієнтуватися на критерії індивідуального прогресу, креативності, старанності, композиційної завершеності та змістової глибини роботи.

О. Рудницька наголошує, що оцінювання має мати рефлексивний характер і передбачати залучення самого учня до аналізу власної творчості. Це формує вміння осмислювати процес і результат, зіставляти задум із реалізацією, а також розвиває візуальну самосвідомість (О.Рудницька,2005,с.360).

У контексті оцінювання значущу роль відіграє індивідуальний підхід. С. Засименко та О. Білєр вказують, що рівень пізнавальної діяльності, вмотивованості та психофізичних можливостей в учнів початкової школи може суттєво відрізнятись, тому у графічній діяльності оцінка не повинна бути порівняльною, а радше діагностичною, аналітичною та конструктивною. Учитель має не просто виставити бал, а дати учню розгорнуту характеристику сильних сторін роботи та вказати напрямки для покращення (С.Засименко,О.Білєр,2020,с.276).

Організаційно-методичне забезпечення викладання графіки в початковій школі повинно будуватися на принципах професійної майстерності вчителя, інноваційного технічного оснащення та педагогічної гнучкості в оцінюванні. Лише за таких умов графіка може стати не лише елементом програми з мистецтва, а повноцінним інструментом розвитку мислення, емоційної чутливості та творчої індивідуальності молодшого школяра.

Отже, графіка як складова образотворчого мистецтва в початковій школі відіграє унікальну роль у формуванні креативної, пізнавально активної та візуально грамотної особистості молодшого школяра. На основі проведеного аналізу можна стверджувати, що навчання графіки вимагає системного підходу, який охоплює теоретико-методичні засади, вікові психолого-педагогічні характеристики, актуальні методи і прийоми, інноваційні цифрові засоби та належне організаційно-методичне забезпечення.

Особливості опанування графіки учнями молодшого шкільного віку визначаються комплексом чинників — від рівня розвитку просторового мислення та моторики до вміння зорovo аналізувати форму і будувати візуальну композицію.

Графічна діяльність активізує не лише художні здібності, а й когнітивні ресурси дитини, зокрема увагу, пам'ять, уяву, аналітичне та синтетичне мислення. Цей процес сприяє цілісному розвитку учня, формуванню його естетичного ставлення до навколишнього світу, здатності самостійно генерувати ідеї та втілювати їх у зображеннях.

Сучасне навчання графіки в умовах Нової української школи дедалі більше орієнтується на інтеграцію з цифровими технологіями. Використання ІКТ, комп'ютерної графіки, мультимедійного середовища не лише осучаснює освітній процес, а й забезпечує багатоканальну взаємодію учня з навчальним змістом. За умови професійної підготовки педагога, належної технічної бази та розумного педагогічного керівництва графіка перетворюється з академічної дисципліни на ефективний засіб творчого самовираження, розвитку образного мислення й емоційного інтелекту молодших школярів.

Висновки до першого розділу

У першому розділі роботи розкрито теоретичні засади організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки. Аналіз наукових джерел засвідчив, що пізнавальна та творча діяльність у початковій школі розглядаються як взаємопов'язані психолого-педагогічні явища, які формуються під впливом вікових, мотиваційних, когнітивних і соціальних чинників. Їхнє інтегроване формування є одним із ключових завдань сучасної освіти, що ґрунтується на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах.

Розкрито вікові особливості розвитку пізнавальної та творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку. Доведено, що молодші школярі мають високу емоційну чутливість, яскраву уяву, відкритість до експериментів, водночас потребують чіткої структурованості навчального процесу, поетапної організації дій і мотиваційної підтримки. Саме ці характеристики зумовлюють необхідність вибудови педагогічного процесу на основі врахування вікових і індивідуальних можливостей дитини.

Особливе місце у формуванні пізнавально-творчої діяльності належить образотворчому мистецтву, зокрема графіці, яка завдяки своїй технологічній гнучкості, виразним лінійно-композиційним можливостям і тісному зв'язку з візуальним сприйманням особливо ефективна у початковій школі. Вивчення графіки сприяє розвитку просторового мислення, моторики, візуальної грамотності, естетичного сприйняття й образного мислення. Важливо, що сучасний підхід до навчання графіки передбачає застосування інноваційних методів, цифрових засобів та інтерактивних форматів роботи, що відповідає вимогам Нової української школи.

Таким чином, організація пізнавально-творчої діяльності молодших школярів засобами графіки є не лише актуальним напрямом мистецької освіти, а й потужним засобом формування цілісної, компетентної, творчої особистості в умовах сучасної початкової школи.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ГРАФІКИ

2.1. Дослідження стану організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки

Діагностичне дослідження, проведене в межах роботи, має на меті з'ясувати рівень сформованості пізнавально-творчої діяльності учнів молодшого шкільного віку засобами графіки на уроках образотворчого мистецтва. Такий аналіз дозволяє визначити, наскільки ефективно реалізуються потенційні можливості графіки як інструмента розвитку креативного, естетичного й інтелектуального потенціалу молодших школярів у реальному освітньому середовищі.

Особлива увага приділяється дослідженню не лише рівня пізнавальної діяльності учнів, а й характеру їх залучення до творчої графічної діяльності, способам вираження індивідуальних ідей у візуальній формі, рівню сформованості уявлень про композицію, форму, лінію та ритм. Також дослідження покликане встановити, чи використовуються сучасні підходи до викладання графіки, зокрема цифрові та інтерактивні інструменти, що є важливими елементами в контексті реалізації концепції Нової української школи.

Основні завдання дослідження:

- Визначити початковий рівень зацікавленості учнів графічною діяльністю.
- Виявити переважаючі форми, техніки та стилі графіки, які обирають діти під час роботи.

- Здійснити спостереження за проявами пізнавальної діяльності, ініціативності, самостійності у процесі виконання графічних завдань.
- Встановити, наскільки учні розуміють візуальні образи, графічні засоби виразності й основи композиційного мислення.
- Дослідити, які види графіки — традиційні чи цифрові — викликають більший інтерес і залучення.
- На основі зібраних даних визначити проблемні аспекти, які стримують або навпаки стимулюють пізнавально-творчу діяльність учнів.
- Закласти емпіричну основу для подальшого розроблення та апробації педагогічних умов і методик, які сприяють ефективній організації графічної діяльності в початковій школі.

Ці завдання структуровано відповідно до загальної мети дослідження й логіки педагогічного експерименту, що дозволяє отримати комплексне уявлення про стан реалізації графіки як дидактичного засобу.

Емпіричне дослідження стану пізнавально-творчої діяльності молодших школярів засобами графіки було проведено на базі Іспаського опорного ліцею імені Миколи Марфієвича Вижницької міської ради Чернівецької області. Навчальний заклад є освітнім осередком, що активно впроваджує ідеї Нової української школи, модернізує підходи до навчання відповідно до вимог сучасної педагогіки, а також забезпечує якісну мистецьку освіту учням початкової ланки.

Для реалізації дослідницьких завдань був обраний 4-А клас, у якому навчається 28 учнів віком 9–10 років. Клас функціонує як загальноосвітній, без спеціалізованого мистецького спрямування, що дозволяє об'єктивно оцінити рівень сформованості пізнавально-творчої діяльності в умовах стандартної шкільної програми. За гендерною структурою клас поділяється наступним чином: 15 дівчат і 13 хлопців. Усі учні навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України. Уроки образотворчого мистецтва проводяться один раз на тиждень у рамках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Педагог, який викладає цей курс, має повну вищу освіту за спеціальністю «Початкова освіта», кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», педагогічний стаж понад 15 років. У межах своєї педагогічної практики активно впроваджує елементи діяльнісного підходу, використовує графічні техніки (лінійний малюнок, штрихування, монотипія, силуетна графіка), а також залучає учнів до елементарної цифрової творчості (малювання у графічних редакторах типу Paint, Tux Paint).

Навчальний кабінет обладнаний базовими матеріалами для образотворчої діяльності (олівці, фломастери, ручки, туш, папір різної фактури). У школі функціонує інформаційно-комунікаційний центр з комп'ютерним класом, де учні можуть опановувати цифрові графічні інструменти. У процесі реалізації дослідження було дозволено використання мультимедійних презентацій та екранів для демонстрації візуальних прикладів. Усі учні взяли участь у запропонованих діагностичних процедурах, що включали: анкетування, виконання графічних творчих завдань, інтерв'ювання, участь у спостереженнях під час уроків, а також попередню бесіду з педагогом. Батьки учнів надали письмову згоду на участь дітей у дослідницькій частині експерименту. Вчитель виступав як консультант у процесі інтерпретації індивідуальних результатів учнів.

Організація діагностичного етапу дослідження передбачала застосування комплексного підходу до вивчення рівня пізнавально-творчої діяльності учнів 4-А класу в умовах освітнього процесу. Методологічною основою стало поєднання кількісних та якісних методів педагогічного аналізу, що дало змогу охопити як зовнішні прояви творчої діяльності, так і внутрішні пізнавальні мотиваційні установки школярів.

На першому етапі було здійснено анкетування учнів з метою з'ясування їхнього ставлення до графічної діяльності, зокрема виявлення зацікавленості до образотворчого мистецтва, визначення улюблених технік (лінія, штрих, силует, цифрова графіка тощо), рівня задоволення від виконання творчих завдань, а також готовності працювати самостійно.

Анкета містила як закриті, так і відкриті запитання, що дозволило отримати структуровану та водночас гнучку інформацію, релевантну до дослідницьких цілей. Додатково, окремий блок анкети торкався аспекту застосування цифрових інструментів: дітям пропонувалося оцінити свій досвід малювання в комп'ютерних редакторах (Paint, Tux Paint, графічний планшет тощо).

У паралельному вимірі було проведено анкетування вчителя, який викладає інтегрований курс «Мистецтво». Цей етап був важливим для зіставлення учнівського бачення з педагогічним аналізом. Запитання стосувалися організації графічної діяльності на уроках, частотності використання різних технік, рівня креативної ініціативи учнів, поширених труднощів у засвоєнні графічних прийомів та доцільності застосування ІКТ у цьому процесі. Особлива увага приділялася тому, наскільки вчитель спостерігає прояви самостійності та естетичного мислення у дітей, а також які методи вважає ефективними у стимулюванні творчості.

Наступним етапом стало цілеспрямоване педагогічне спостереження, яке тривало протягом трьох тижнів. Воно здійснювалося під час уроків мистецтва, коли учні працювали над графічними завданнями. Спостереження проводилося за визначеними критеріями: діяльність у процесі виконання завдань, ініціативність, готовність до експериментування, рівень уваги, комунікативність під час обговорення власних ідей, здатність до рефлексії. Зібрані дані фіксувалися у спостережних таблицях, що забезпечувало надійну основу для об'єктивного аналізу поведінкових проявів пізнавально-творчої діяльності.

Особливе значення в структурі методики мало проведення аналізу учнівських графічних робіт. Учні виконували три практичні завдання: лінійний малюнок за заданою темою, творча композиція з елементами штрихування та робота у простому графічному редакторі на комп'ютері. Кожен вид діяльності давав змогу оцінити певні аспекти художнього й когнітивного мислення — від уміння передавати форму і пропорцію до здатності виражати емоційний зміст і придумувати власний образ. Експертна

оцінка робіт здійснювалася за критеріями змістовності, оригінальності, виразності, структурованості композиції та охайності.

Завершальним етапом методики стала інтегральна діагностика рівня пізнавально-творчої діяльності на основі результатів анкетування, спостережень і аналізу творчих продуктів. Для цього було розроблено три рівні узагальненої оцінки: високий (свідчить про систематичну зацікавленість графікою, здатність до естетичного узагальнення, самостійність і рефлексивність), середній (характеризується ситуативною мотивацією та орієнтацією на зразок) та низький (вказує на залежність від допомоги, відсутність ініціативи, обмежений інтерес до творчості).

Комплексність обраної методики забезпечила глибоке розуміння як рівня сформованості пізнавально-творчих здібностей, так і впливу зовнішніх чинників (організація уроку, доступ до матеріалів, роль педагога) на діяльність учнів у процесі графічної діяльності.

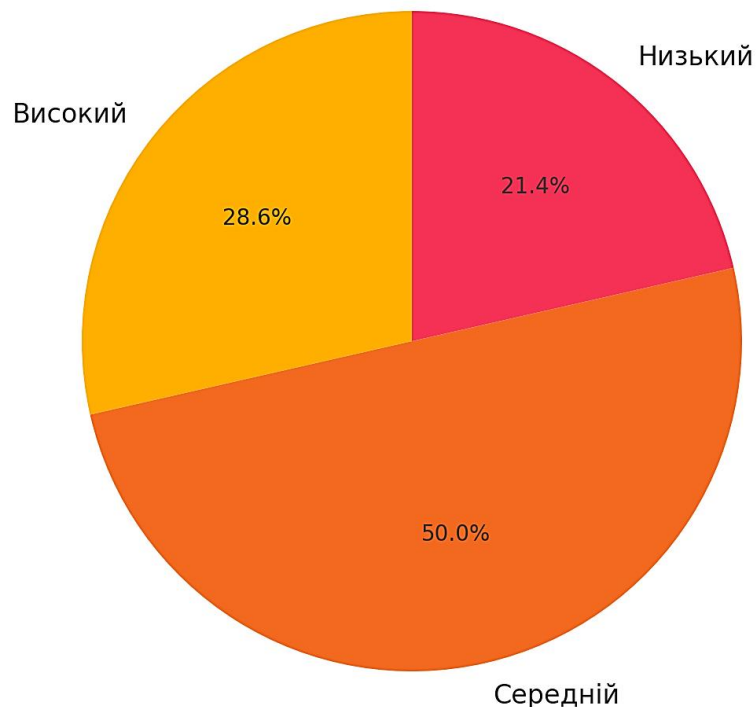

Рис. 2.1. Рівні пізнавально-творчої діяльності учнів 4-А класу

Джерело: складено автором самостійно.

На рисунку 2.1. проілюстровано відсотковий розподіл учнів 4-А класу за рівнями пізнавально-творчої діяльності, які були визначені на основі результатів педагогічного спостереження, аналізу графічних робіт та анкетування. Із загальної кількості 28 учнів:

- 8 учнів (28,6%) — мають високий рівень діяльності. Це учні, які проявляють самостійність, демонструють вміння творчо мислити, активно користуються різними графічними техніками й уміють візуалізувати сюжет.

- 14 учнів (50%) — перебувають на середньому рівні. Вони зацікавлені у творчих завданнях, але ще не завжди здатні реалізувати власний задум або потребують додаткової допомоги від учителя.

- 6 учнів (21,4%) — мають низький рівень діяльності. Такі школярі зазвичай уникають творчих завдань, часто працюють за зразком і виявляють труднощі з організацією власної діяльності.

Цей розподіл свідчить про позитивну динаміку: понад 78% учнів мають потенціал до творчого розвитку, однак значна частина (майже кожен п'ятий) потребує цілеспрямованої педагогічної підтримки, корекції стратегії навчання та індивідуального підходу. Особливої уваги вимагає створення умов, які стимулюють прояв ініціативи, уяви та образного мислення.

Таблиця 2.1.

Результати анкетування учнів 4-А класу

Питання	Відповідь «Так» (%)
Чи любиш малювати?	82
Чи подобається тобі працювати з графікою?	60
Яку техніку графіки тобі цікаво використовувати?	57
Чи користуєшся комп'ютером для малювання?	25
Чи можеш самостійно придумати сюжет малюнка?	43
Чи любиш придумувати нові образи?	69
Чи працюєш за зразком чи придумуєш сам? (сам)	42

Джерело: складено автором самостійно.

Результати анкетування учнів 4-А класу в таблиці 2.1. засвідчили загалом позитивне ставлення до образотворчої діяльності та її графічного компонента, але водночас виявили і низку проблемних моментів, пов'язаних із самостійністю творчого мислення та використанням інноваційних засобів.

Найвищий показник, 82%, показало питання «Чи любиш малювати?». Це свідчить про високий рівень емоційної залученості до образотворчого процесу, що є позитивним передумовою для організації пізнавально-творчої діяльності. Майже три чверті учнів (69%) відзначили, що люблять вигадувати нові образи, тобто мають схильність до фантазії й естетичного експериментування. Проте більш предметно спрямоване питання «Чи подобається тобі працювати з графікою?» отримало дещо нижчий показник — 60%, а отже, графіка, як специфічна техніка образотворчого мистецтва, є цікавою для більшості, але не для всіх. Це може пояснюватися певною складністю графічних засобів або відсутністю належного методичного супроводу.

Відносно невисокий інтерес виявлено до комп'ютерної графіки — лише 25% учнів користуються цифровими інструментами для створення малюнків. Це засвідчує наявність технічного бар'єру або нестачу практичного досвіду, що потребує педагогічної корекції. Що стосується самостійності — лише 43% школярів вважають, що здатні вигадати сюжет до малюнка самотужки, і лише 42% не користуються зразком. Отже, більше половини учнів потребують структурованих завдань або покрокового керівництва з боку вчителя, що може обмежувати розкриття їхнього творчого потенціалу.

Загалом аналіз анкетування вказує на високий рівень загальної мотивації до мистецтва, але наявність бар'єрів у технічному, сюжетному та самостійно-творчому аспектах. Це дає підстави для цілеспрямованого розвитку вмінь через гнучке поєднання традиційних і цифрових методик.

Таблиця 2.2.

Результати анкетування вчителя образотворчого мистецтва

№	Питання	Відповідь вчителя
1	Як часто ви використовуєте графічні завдання на уроках мистецтва?	На кожному уроці
2	Які техніки графіки ви найчастіше застосовуєте?	Лінійний малюнок, Штрихування
3	Як ви оцінюєте інтерес учнів до графічної діяльності?	Помірний
4	Чи мають учні можливість працювати з графічними редакторами?	Іноді
5	Які труднощі найчастіше виникають у дітей при виконанні графічних завдань?	Не вміють передавати ідею візуально
6	Чи використовуєте ви проектну діяльність у вивченні графіки?	Інколи
7	Чи маєте ви можливість застосовувати ІКТ у навчанні графіки?	Частково
8	Як ви стимулюєте креативність учнів у графічній діяльності?	Тематичними завданнями, Індивідуальними проектами

Джерело: складено автором самостійно.

Результати анкетування вчителя образотворчого мистецтва 4-А класу Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича, представлені у таблиці 2.2., дають змогу комплексно оцінити педагогічне бачення стану та особливостей реалізації графічної діяльності в освітньому процесі. Насамперед важливо зазначити, що викладач активно інтегрує графічні завдання в навчальний процес — це підтверджується відповіддю «на

кожному уроці» на перше запитання. Такий підхід свідчить про усвідомлення педагогом ролі графіки як ефективного інструмента розвитку образного мислення, моторики та творчої уяви учнів.

У структурі застосовуваних технік переважає лінійний малюнок та штрихування, що є базовими графічними прийомами для початкової школи. Водночас відсутність згадок про силует або комп'ютерну графіку свідчить про орієнтацію викладача переважно на класичну, традиційну графіку. Оцінка рівня інтересу учнів як «помірний» дає підстави для висновку, що графічна діяльність хоча й має стабільну присутність у навчальному процесі, проте не завжди сприймається учнями як захоплива чи емоційно насичена. Це вимагає оновлення підходів і залучення елементів сучасного цифрового середовища. Аналіз відповіді щодо використання графічних редакторів («іноді») демонструє фрагментарне застосування цифрових інструментів. Водночас наявність часткових технічних можливостей («частково») щодо використання ІКТ вказує на певні обмеження, які впливають на якість візуального та технічного компонента уроків.

Цікавим є виявлене педагогом домінування таких труднощів у дітей, як нездатність передавати ідею візуально. Це свідчить про потребу розвитку не лише технічних, але й креативно-композиційних навичок, а також ускладнення змісту завдань через інтерпретацію, символіку та емоційність образу. Проектна діяльність впроваджується епізодично («інколи»), що обмежує потенціал інтегративного навчання, хоча вчитель все ж застосовує тематичні завдання та індивідуальні проекти як засіб стимуляції креативності. Це є позитивним показником професійної рефлексії та педагогічної гнучкості.

Можна стверджувати, що вчитель має сформоване розуміння значущості графіки, демонструє професійну залученість, але водночас потребує методичної підтримки щодо активнішого використання ІКТ, посилення творчої складової та урізноманітнення технік. Залучення цифрових ресурсів і проектного підходу могло б значно активізувати як

пізнавальний, так і креативний потенціал молодших школярів у сфері графічної діяльності.

Таблиця 2.3.

Порівняльна таблиця результатів анкетування і спостереження

Показник	Анкетування (%)	Спостереження (%)
Прояв ініціативи	36	28
Інтерес до графіки	60	64
Використання комп'ютера для малювання	25	21
Самостійність у виконанні завдань	42	39
Труднощі зі створенням сюжетів	43	46

Джерело: складено автором самостійно.

Відповідно до таблиці 2.3. найбільший розрив спостерігається за показником «Прояв ініціативи»: 36% учнів вважають себе ініціативними, тоді як за результатами спостереження цей показник становить лише 28%. Це свідчить про певне завищення учнями оцінки власної діяльності або нерозуміння, що саме педагог вважає ініціативною поведінкою. Можливим поясненням може бути відсутність стабільної моделі для самостійного прийняття творчих рішень.

Цікаво, що щодо інтересу до графіки, спостереження (64%) демонструє вищий рівень, ніж задекларовано в анкетах (60%). Це вказує на приховану мотивацію: навіть якщо дитина не визначає графіку як пріоритетну техніку, вона активно залучається в процес, коли заняття побудоване цікаво та структуровано.

У використанні комп'ютера для малювання спостерігається збіг у низьких показниках: лише 25% за анкетами і 21% за спостереженням. Це свідчить про необхідність технологічної модернізації уроків, адже комп'ютерна графіка є важливою частиною сучасної мистецької освіти. Щодо самостійності, учні оцінюють себе дещо вищими (42%), ніж бачить педагог (39%), що вказує на наявність базового рівня автономії, який потребує розвитку через завдання відкритого типу й проектні форми роботи.

Особливо показовим є збільшення труднощів зі створенням сюжетів за результатами спостереження (46%) порівняно з анкетуванням (43%). Це демонструє, що діти не завжди усвідомлюють рівень власних труднощів у плануванні, композиції, сюжетному мисленні. Загалом порівняльний аналіз дозволяє виявити зони педагогічної уваги, зокрема необхідність розвитку самостійності, ініціативи, сюжетного мислення та цифрової компетентності.

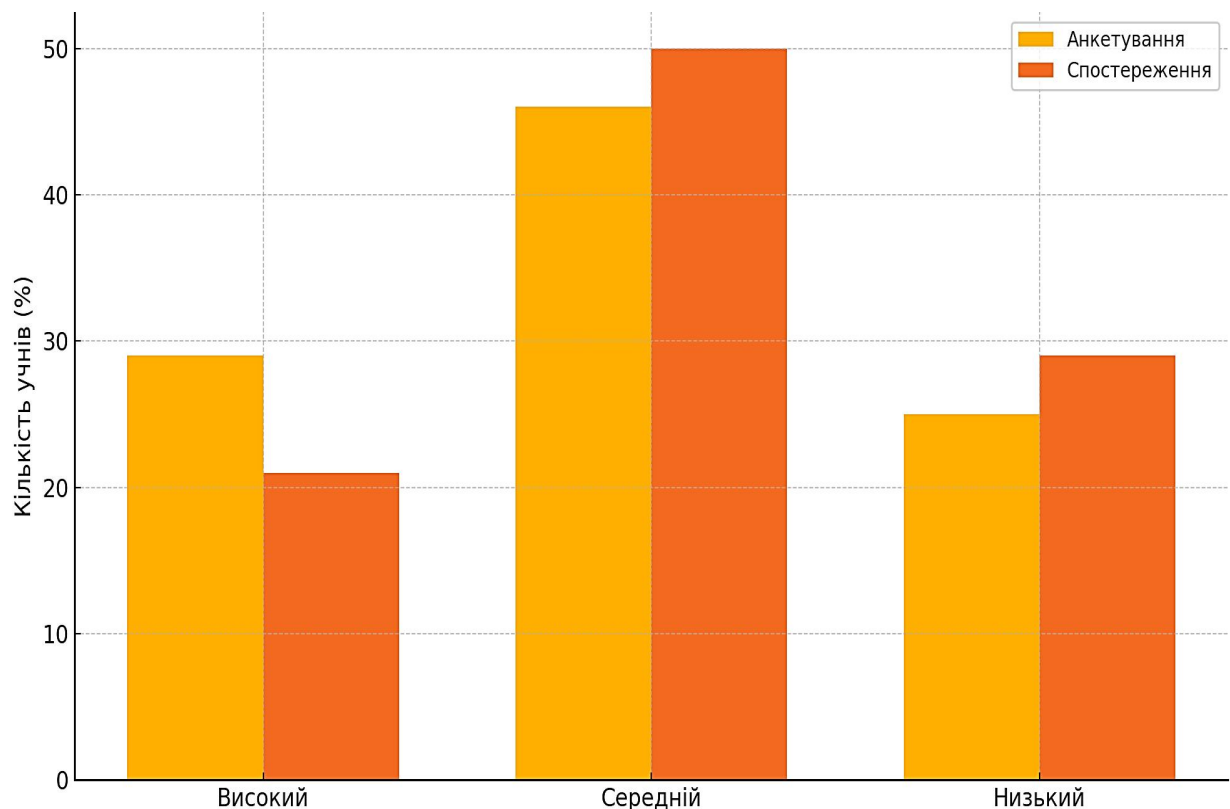

Рис. 2.2. Рівні пізнавально-творчої діяльності: порівняння анкетування і спостереження

Джерело: складено автором самостійно.

На графіку 2.2. зображено порівняння рівнів пізнавально-творчої діяльності учнів 4-А класу за результатами анкетування та педагогічного спостереження. Рівень високої діяльності в анкетуванні становив 29%, тоді як за результатами спостереження – лише 21%. Це свідчить про розбіжність між суб'єктивною самооцінкою дітей та об'єктивною оцінкою педагогом. Учні можуть демонструвати впевненість у власних здібностях або сприймати окремі творчі прояви як високий рівень, хоча з педагогічної точки зору ці вияви є фрагментарними.

Середній рівень діяльності показав найвищу частку в обох джерелах — 46% (анкетування) і 50% (спостереження), що свідчить про те, що переважна більшість учнів перебуває на стадії формування творчих навичок. Такий рівень потребує системної підтримки — як дидактичної, так і емоційно-мотиваційної — для переходу до вищого рівня самореалізації.

Рівень низької діяльності у спостереженні виявився вищим (29%) порівняно з анкетуванням (25%). Це може свідчити про те, що частина учнів не виявляє діяльності на уроці, хоча й вважає себе достатньо творчою поза навчальним процесом, або ж занижує значення візуальної діяльності.

Таким чином, графік 2.2. засвідчує загальну тенденцію до завищення самооцінки рівня діяльності з боку учнів, що підкреслює важливість педагогічного моніторингу. Він дозволяє точніше планувати індивідуалізовану підтримку та розвивальні завдання для різних категорій учнів.

Отже, у результаті проведеного педагогічного дослідження в 4-А класі Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича було здійснено комплексну оцінку рівнів пізнавально-творчої діяльності молодших школярів під час опанування графічної діяльності. Дослідження включало анкетування учнів, педагогічне спостереження, використання спеціально розробленої спостережної карти, а також статистичний і графічний аналіз зібраних даних. Результати анкетування засвідчили загальну позитивну налаштованість дітей

щодо образотворчої діяльності: 82% учнів виявляють інтерес до малювання, 60% — до графіки, 69% люблять вигадувати нові образи. Однак лише 25% зазначили, що використовують комп'ютер для малювання, а 43% мають труднощі зі створенням власного сюжету. Це свідчить про потребу в активнішій інтеграції графічної творчості з цифровими засобами та розвивальних методів сюжетотворення. Результати педагогічного спостереження доповнили та частково скоригували самооцінки учнів. Було виявлено нижчі показники прояву ініціативи (28% проти 36% за анкетами) і самостійності (39% проти 42%). При цьому інтерес до графіки, за спостереженням, виявився вищим (64%), що свідчить про несвідоме захоплення учнів мистецьким процесом, навіть якщо вони не формулюють це чітко у відповідях.

Порівняльний аналіз дозволив виокремити три важливі тенденції: по-перше, учні дещо переоцінюють власну пізнавально-творчу діяльність; по-друге, наявна суперечність між позитивним ставленням до графіки та реальним рівнем володіння техніками; по-третє, спостерігається занижена частка застосування ІКТ, що стримує розвиток актуальних компетентностей.

Графічна візуалізація рівнів діяльності підтвердила наявність значної частини учнів із середнім рівнем пізнавально-творчої залученості (46% за анкетами, 50% за спостереженням), а також незначну, але сталу частину учнів із високим рівнем (29% / 21%) і низьким (25% / 29%). Це свідчить про необхідність диференціації методичних підходів до розвитку творчих здібностей, зокрема через включення проєктної діяльності, завдань відкритого типу, стимулювання сюжетного мислення та модернізацію інструментального забезпечення.

Загалом отримані результати підтверджують, що організація графічної діяльності молодших школярів має значний потенціал для активізації їхньої пізнавальної та творчої діяльності, але потребує системного оновлення методичного забезпечення відповідно до цілей Нової української школи.

2.2. Обґрунтування педагогічних умов організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки

Проведене нами діагностичне дослідження на базі Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича у 4-А класі засвідчило наявність низки системних проблем в організації графічної діяльності як одного з важливих компонентів пізнавально-творчого розвитку молодших школярів. Дані анкетування, спостереження та порівняльного аналізу результатів дозволили виявити кілька ключових бар'єрів, які знижують ефективність роботи з графічними техніками в умовах початкової школи.

Однією з найочевидніших проблем стала обмеженість доступу учнів до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема цифрових графічних інструментів. Попри те, що частина вчителів декларує можливість залучення комп'ютерної графіки, у реальній навчальній практиці це має епізодичний характер, що підтверджується як анкетними відповідями, так і результатами спостереження. Учні не володіють базовими навичками роботи з цифровим середовищем, що, у свою чергу, унеможлиблює використання сучасних методів візуалізації і значно звужує потенціал творчої самореалізації.

Другою проблемою, що проявилась під час аналізу результатів, є нестійкий рівень мотивації до виконання графічних завдань. Частина учнів демонструє зацікавлення лише на етапі ознайомлення із завданням, однак швидко втрачає інтерес, стикаючись з труднощами у процесі втілення творчої ідеї. Особливо це стосується завдань із підвищеним рівнем складності або відсутністю чітких візуальних орієнтирів. Як показали результати спостереження, близько третини учнів потребують постійної зовнішньої мотивації та емоційного супроводу, що вказує на брак внутрішньої зацікавленості.

Наступний бар'єр — низький рівень сформованості навичок проєктної діяльності. За результатами опитування, проєктні форми роботи використовуються рідко й переважно обмежуються фронтальними завданнями. Учні не мають досвіду в індивідуальному плануванні творчого задуму, у виборі техніки та послідовності дій, що негативно впливає на рівень самостійності й відповідальності за результат. Відсутність системного підходу до проєктування та презентації робіт свідчить про те, що потенціал проєктної діяльності в галузі графіки в повному обсязі не реалізується.

Окремо варто наголосити на проблемі слабкої ініціативності з боку самих учнів. Часто вони очікують готової моделі, шаблону або інструкції, не виявляючи спроб до самостійного експериментування. Це пов'язано як із методичною спрямованістю навчального процесу (орієнтація на результат, а не процес), так і з психологічним бар'єром страху помилитися, що є характерним для дітей цього віку. У таких умовах розвиток креативності гальмується, а творчість сприймається як «правильне копіювання», а не як авторський пошук. Ці проблеми не є унікальними для конкретного класу чи закладу, проте вимагають локального вирішення. Тому важливо говорити не про абстрактні педагогічні умови, а про конкретні, реалістичні й досяжні механізми та підходи, які можуть бути впроваджені в освітнє середовище саме Іспаського опорного ліцею з урахуванням матеріально-технічної бази, кадрових ресурсів і рівня підготовки учнів. Педагогічні умови повинні бути адаптовані до реалій школи та потреб конкретного учня, забезпечуючи йому можливість розкрити себе у процесі графічної діяльності як пізнавача, експериментатора й творця.

Результати педагогічного діагностування, проведеного у 4-А класі Іспаського опорного ліцею, засвідчили, що застосування традиційних методів навчання графічної діяльності не забезпечує належного рівня пізнавально-творчої діяльності учнів. Констатовано низку ситуацій на уроках образотворчого мистецтва, у яких звичайні підходи виявлялися неефективними або взагалі викликали дезорієнтацію в дітей. Зокрема, під час

виконання завдань, що передбачали створення власної композиції у графічній техніці, частина учнів не змогла зрозуміти суть завдання без багаторазового уточнення. Це вказує на дефіцит візуальних орієнтирів і недостатній розвиток навичок художнього аналізу. Наступний тип ситуацій пов'язаний із втратою інтересу до роботи після початкового етапу. Учні, які з ентузіазмом розпочинали малюнок, знижували темп або взагалі відмовлялися від продовження через невміння вирішити композиційну або технічну задачу. Аналіз спостережень показав, що діти рідко виявляють спонтанну ініціативу: їм потрібна або зовнішня допомога, або конкретна модель для наслідування. Це свідчить про те, що самостійне планування та реалізація творчого задуму залишаються недоступними для значної частини учнів без спеціально організованої педагогічної підтримки.

Саме тому виникає об'єктивна потреба у створенні цілісної системи педагогічних умов, яка б забезпечувала не лише методичний супровід, а й мотиваційне, емоційне та технічне підкріплення творчої діяльності. Ці умови повинні враховувати вікові особливості, рівень сформованості ключових компетентностей, попередній досвід, а також реальні матеріально-організаційні можливості навчального закладу. Недостатньо лише оновити зміст завдань або запропонувати нову техніку — без сформованого середовища, що сприяє дослідженню, візуальному пошуку, експериментуванню, очікувати підвищення рівня творчості є марним.

До того ж, в умовах Нової української школи важливо змінити не лише формат завдань, а й структуру педагогічної взаємодії. Учень має бути не виконавцем, а учасником повноцінного творчого процесу, що вимагає побудови партнерської моделі навчання. Для цього необхідне середовище, яке допускає помилку як засіб навчання, стимулює індивідуальні пошуки, дозволяє вільний вибір засобів вираження. Без таких умов дитина залишиться в межах репродуктивного рівня діяльності, незважаючи на потенційні здібності.

Слід також враховувати, що педагогічні умови — це не абстрактна категорія, а конкретна сукупність чинників: методичних (форми, прийоми, підходи до навчання), організаційних (структура уроку, наявність часу на індивідуальну роботу), психолого-педагогічних (стиль спілкування, тип мотивації, наявність підтримки), а також технічних (доступ до графічних матеріалів, цифрових інструментів, мультимедійних ресурсів). Без інтеграції цих елементів у єдину систему будь-яка інновація залишиться декларативною, а не дієвою. Тільки комплексне створення таких умов забезпечить поступове зростання рівня самостійності, креативності й пізнавальної ініціативи в учнів початкових класів у процесі опанування графіки. Ці умови повинні не лише адаптуватися до контексту конкретного класу, а й бути динамічними — змінюватися відповідно до розвитку учня та педагогічної ситуації.

Успішність реалізації графічної діяльності в початковій школі значною мірою залежить від організаційної структури навчального процесу. Першою і базовою умовою є регулярність — графіка не може вивчатися епізодично чи залишатись факультативною, вона має бути інтегрованою частиною системного художнього навчання. Системність передбачає не тільки частоту, а й послідовність формування графічних умінь — від простих ліній і форм до композиційних і сюжетних завдань.

Структура уроку повинна будуватись за логікою: мотивація → дослідження → виконання творчого завдання → презентація результату → рефлексія. На початку необхідно актуалізувати інтерес дитини через наочний приклад, емоційний стимул або проблему для візуального вирішення. Дослідницький компонент важливий для формування пізнавальної самостійності. Виконання завдання має забезпечувати варіативність дій, а завершальна презентація й обговорення — сприяти розвитку мовлення, оцінних суджень і міжособистісної взаємодії. Організаційна ефективність підвищується також через інтеграцію графіки з іншими освітніми галузями. Зв'язки з літературним читанням (ілюстрування образів), математикою

(формотворення, симетрія), інформатикою (цифрове креслення, базова векторна графіка) надають графіці змістової наповненості, демонструють її прикладне значення, розширюють компетентнісний потенціал.

Методична система викладання графіки в початковій школі має ґрунтуватися на принципах рівневої диференціації та варіативності. Завдання повинні пропонуватися з урахуванням індивідуального рівня підготовки учня, його темпу діяльності, просторово-моторних можливостей. Наприклад, частина учнів отримує завдання на стилізацію готової форми, інші — на створення композиції за мотивами, ще інші — на цілком вільну творчу імпровізацію. Розмаїття графічних технік (лінійний малюнок, силует, штрихування, крапкове моделювання, змішана техніка) дозволяє дитині знайти комфортний для себе стиль візуального вираження. Також доцільним є чергування різних форм організації роботи: фронтальна інструкція — для введення у тему; парна — для спільного обговорення задуму; індивідуальна — для реалізації творчого рішення. Це знижує тривожність і підтримує різні типи взаємодії. Важливим прийомом є сюжетне моделювання, коли графічне завдання подається як частина оповідання, казки або умовної ситуації, що потребує візуального вирішення. Це сприяє розвитку візуального мислення, дозволяє поєднати логіку й фантазію, дає дітям внутрішню логіку виконання. Робота з ілюстраціями, коміксами, піктограмами розвиває здатність до узагальнення й образної трансформації.

Графічна діяльність має сенс лише тоді, коли відбувається в атмосфері психологічної безпеки. Це означає — відсутність тиску, страху помилки, змагання або постійного оцінювання. Помилка повинна сприйматися як ресурс для пошуку нового рішення, а не як невдача. Педагогічне завдання — не оцінити ідеальність зображення, а розпізнати внутрішню логіку ідеї дитини, підтримати навіть незвичний підхід. Використання позитивного підкріплення, похвали за зусилля, прогрес, нестандартність — формує у дитини впевненість у собі та сприяє підвищенню мотивації. Особливо цінним є визнання унікальності творчих рішень, яке не порівнюється з роботами

інших учнів. Це допомагає сформувати у дитини власне художнє «я», вміння приймати власні ідеї як значущі. Одним із ключових компонентів є рефлексивна практика, яка допомагає учням усвідомлювати процес і результат своєї діяльності. Просте питання наприкінці заняття: «Що сподобалось? Що було складним? Що зробив би інакше?» — створює простір для самопізнання, сприяє формуванню аналітичного мислення.

Графіка як форма візуального мистецтва сьогодні не може ігнорувати цифровий вимір. Тому обов'язковою умовою є наявність ІКТ-засобів — комп'ютерів, планшетів, інтерактивної дошки, доступу до Інтернету. Важливим є забезпечення учнів графічними редакторами, адаптованими до вікових особливостей: Paint, Tux Paint, SketchBook, Canva. Цифрове середовище розширює палітру виразних засобів і робить процес малювання більш гнучким. Доцільним є використання візуальних презентацій, відеофрагментів, демонстрацій виконання графічних технік професійними художниками. Це дає змогу сформувати чітке уявлення про процес, активізує сприйняття, знижує бар'єри входження в діяльність. Розробка й підтримка банку шаблонів, прикладів, покрокових інструкцій, доступних онлайн — дозволяє учням у будь-який час звернутися до ресурсу.

Ефективне запровадження графічної діяльності можливе лише за умови високої професійної підготовки вчителя. Сучасний учитель має не тільки володіти традиційними техніками графіки, а й бути компетентним у сфері ІКТ, знати специфіку візуального дизайну, цифрових форматів, вміти організувати проєктну діяльність. Потрібні методичні об'єднання, педагогічні майстерні, тренінги, на яких вчителі можуть обмінюватися досвідом, демонструвати власні розробки, аналізувати помилки. Створення таких середовищ підвищує професійну саморефлексію, активізує інноваційний потенціал. Необхідно впроваджувати мотиваційні стимули для педагогів: конкурси авторських програм, науково-практичні конференції, публікації у фахових виданнях. Вчитель має бачити, що його ініціатива

цінується, розвивається і може стати платформою для професійного зростання.

Результати педагогічного дослідження, проведеного в 4-А класі Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича, дозволили не лише виявити наявні недоліки в організації графічної діяльності, а й сформувати реалістичну модель необхідних педагогічних умов, які здатні підвищити рівень пізнавально-творчої діяльності учнів. Така модель базується на принципі порівняння актуального стану з очікуванням, що дозволяє сформувати обґрунтовані вектори змін.

Першим важливим чинником є наявність комп'ютерної техніки в навчальному закладі. У класі наявні ноутбуки та мультимедійне обладнання, що використовуються на уроках інформатики, проте на уроках образотворчого мистецтва цей ресурс майже не задіяний. Це свідчить не про відсутність інфраструктури, а про брак методичної інтеграції цифрових інструментів у навчання графіки. Отже, педагогічна умова полягає у впровадженні простих графічних редакторів (Paint, Canva, Sketchbook) та навчанні вчителя способам їх інтеграції у традиційний навчальний процес.

Другим компонентом є високий рівень мотивації частини учнів до графічної діяльності, що було зафіксовано як під час спостережень, так і в анкетуванні. Більшість учнів демонструють зацікавлення, емоційно залучаються до творчих завдань. Проте ця мотивація часто втрачає фокус через відсутність чіткого структурування творчого процесу. Учні не завжди розуміють мету діяльності, критерії оцінювання або не мають чіткої послідовності виконання. Тому важливою педагогічною умовою є запровадження проєктних завдань з чіткими етапами: від задуму до презентації роботи, з прописаними ролями, очікуваннями та формами підтримки.

Позитивним аспектом є сформовані навички у володінні базовими графічними техніками, зокрема лінійним малюнком і штрихуванням. Це створює потенціал для ускладнення завдань, введення нових технік —

силуету, орнаменту, змішаної техніки. Проте діти переважно не мають досвіду у створенні цифрових графічних зображень, що обмежує розвиток їх візуальної грамотності в умовах цифрового середовища. Таким чином, необхідною педагогічною умовою є розширення технічного репертуару через поєднання традиційної графіки з цифровою.

Виявлено також, що вчитель застосовує здебільшого фронтальну організацію навчання, рідше — індивідуальні завдання або групову роботу. Це ускладнює розвиток комунікативних і кооперативних умінь учнів, обмежує простір для вільного вибору та обміну ідеями. Відповідною педагогічною умовою є чергування форматів взаємодії на уроці: індивідуальна робота над творчим завданням, групове обговорення задумів, парна рефлексія, публічна презентація. Також варто зазначити, що частина учнів проявляє ініціативу при виконанні завдань, але має труднощі з самостійним плануванням дій. Це свідчить про відсутність достатнього досвіду у стратегічному мисленні. Відтак, педагогічною умовою стає навчання плануванню творчої діяльності: від формування ідеї до її візуального втілення. Це може реалізовуватись через надання учням покрокових планів, шаблонів, візуальних карт виконання.

З боку вчителя виявлено готовність до експериментів, але з обмеженою ІКТ-компетентністю, що гальмує використання мультимедійних ресурсів. Отже, необхідно забезпечити підвищення кваліфікації вчителя, зокрема у сфері цифрової графіки та інтегрованого навчання. Сюди ж відносяться педагогічні курси, методичні семінари, участь у міжшкільних творчих об'єднаннях. Важливою умовою є створення дидактичних ресурсів, доступних для вчителя та учнів: шаблонів графічних форм, зразків, ескізів, мультимедійних відео. Ці матеріали можуть бути як друкованими, так і розміщеними у спільному електронному середовищі. Їх наявність значно полегшує самостійну діяльність учнів і створює умови для самонавчання.

Узагальнюючи викладене, модель педагогічних умов для 4-А класу Іспаського ліцею включає:

- оптимізацію використання ІКТ;
- формалізацію проєктної роботи;
- розширення технічного інструментарію;
- варіативність форм організації діяльності;
- розвиток стратегічного планування учнів;
- підвищення професійної готовності вчителя;
- забезпечення дидактичними матеріалами.

Така модель є не теоретичною, а прикладною і безпосередньо відображає специфіку освітнього процесу в умовах конкретного класу, базуючись на реальних потребах, зафіксованих під час дослідження.

Впровадження системи цілеспрямованих педагогічних умов, розроблених на основі результатів дослідження в 4-А класі Іспаського опорного ліцею, має на меті не просто покращення технічних умінь учнів у галузі графіки, а трансформацію самої природи пізнавально-творчої діяльності на уроках образотворчого мистецтва. В основі прогнозованих змін лежить системне урахування вікових, мотиваційних, технічних і когнітивних характеристик молодших школярів у поєднанні з реальними ресурсами освітнього середовища.

Передусім очікується зростання рівня пізнавальної діяльності учнів, яке проявлятиметься у збільшенні частки школярів, що добровільно виявляють зацікавлення графічною діяльністю, ставлять додаткові запитання, експериментують із новими техніками. На основі попередніх результатів анкетування й спостереження можна спрогнозувати, що за умови запровадження структурованих проєктних завдань, диференціації роботи та впровадження цифрових ресурсів, цей показник зросте мінімум на 25–30 %. Учні частіше будуть виявляти бажання продовжити роботу поза межами уроку, ініціювати обговорення результатів у групі та шукати додаткову інформацію.

Очікується якісне зрушення у формуванні самостійності та ініціативності школярів. При організації навчального процесу, в якому

передбачено зони вільного вибору (теми, засобів, форматів), а також при цілеспрямованій роботі над стратегічним плануванням графічних робіт, школярі вчитимуться керувати власною творчою діяльністю. Це дозволить перейти від репродуктивного до конструктивного типу мислення. Учні не тільки відтворюватимуть образи, а й створюватимуть власні, застосовуючи отримані знання у нових умовах. Не менш важливим є підвищення рівня креативного мислення, яке реалізовуватиметься у графічній імпровізації, сміливих спробах комбінування технік, використанні нестандартних матеріалів. Учні зможуть створювати роботи з глибшим рівнем смислової насиченості, індивідуальним почерком, що є показником сформованості художньо-творчої компетентності.

Інтеграція цифрових технологій дозволить сформувати у школярів елементарні навички візуальної та інформаційної грамотності, що прямо пов'язано з ключовими компетентностями НУШ. Учні вчитимуться не лише сприймати зображення, а й аналізувати, перетворювати, критично осмислювати візуальні повідомлення. Це важливий крок до формування сучасної медіаосвіти з опорою на графічну практику.

У психолого-педагогічному аспекті важливо очікувати зниження тривожності, страху помилки, зростання впевненості у власних силах. Атмосфера творчої безпеки, яку забезпечують рефлексивні практики й підтримуюча позиція вчителя, стимулює позитивне ставлення до навчання та внутрішню мотивацію.

У підсумку, запропоновані педагогічні умови сприятимуть формуванню таких наскрізних компетентностей:

- художньо-естетичної (вміння створювати художній образ);
- креативної (здатність до візуального експерименту, нестандартних рішень);
- інформаційної (базове володіння ІКТ у художній діяльності);
- комунікативної (вміння презентувати власну роботу, працювати в парі чи групі);

- рефлексивної (аналіз власної діяльності, оцінювання результату і процесу).

Таким чином, очікувані результати мають глибокий виховний, навчальний і розвивальний потенціал, що повністю відповідає принципам компетентнісного підходу і філософії Нової української школи. Ці зміни дадуть змогу не лише підвищити ефективність вивчення графіки, а й підготувати школярів до життя у візуально насиченому, динамічному світі.

Попри обґрунтованість та прогностичну ефективність запропонованих педагогічних умов організації графічної діяльності в початковій школі, їх впровадження супроводжується низкою потенційних ризиків і обмежень, які необхідно усвідомлювати та враховувати на етапі планування та реалізації змін. Першим суттєвим обмеженням є технічна інфраструктура навчального закладу. І хоча в Іспаському опорному ліцеї існує доступ до комп'ютерів, цього недостатньо для повноцінного впровадження ІКТ-орієнтованого курсу графіки. Бракує планшетів, інтерактивних панелей, ліцензованих графічних редакторів, а також стабільного інтернету в деяких класах. Використання цифрових інструментів у таких умовах обмежене часово і кількісно, що ускладнює реалізацію інтегрованих завдань і гальмує формування інформаційної компетентності учнів.

Другим чинником ризику є рівень підготовленості педагогів до роботи з цифровою графікою та сучасними методами візуального навчання. Не всі вчителі мають відповідні ІКТ-компетенції або доступ до підвищення кваліфікації у сфері цифрового мистецтва. Якщо вчитель не володіє базовими вміннями використання графічних програм, навіть найкраща технічна база не забезпечить успішного результату. Також слід враховувати інерційність педагогічного досвіду: нові підходи часто сприймаються як загроза звичним алгоритмам навчання.

Не менш важливою є обмеженість навчального часу. Графіка, як компонент інтегрованого курсу «Мистецтво», не завжди отримує належну кількість годин для реалізації повноцінного творчого циклу: від задуму до

презентації. Уроки мистецтва часто поєднуються з іншими видами діяльності, що не дозволяє зосередитись на глибокому зануренні у графічну практику. Унаслідок цього учні виконують завдання поверхнево, без достатньої рефлексії та самостійного осмислення.

Наступний ризик — мотиваційна нерівність серед учнів. Хоча загалом у класі спостерігається інтерес до графіки, рівень ініціативи й залученості варіюється. Частина учнів демонструє високу діяльність, але є й ті, хто боїться зробити помилку, сумнівається у своїх силах або взагалі не сприймає образотворче мистецтво як сферу власної реалізації. Це вимагає індивідуалізації підходів і значного психолого-педагогічного такту з боку вчителя, що не завжди можливо у великих класах.

Також варто згадати про педагогічну і батьківську необізнаність щодо ролі графіки у розвитку компетентностей. Часто мистецтво розглядається як «другорядний» предмет, а графіка — як розвага. Без підтримки з боку шкільного колективу й родинного середовища реалізація умов ризикує втратити системність і значущість для учня. Існує ризик формалізації творчої діяльності внаслідок надмірного навантаження на проєктну документацію, оцінювання, звітність. У разі неправильного балансування між свободою творчості й чіткою структурою завдання може з'явитися штучність, а процес втратить креативний потенціал. Впровадження запропонованих умов потребує не тільки ентузіазму, а й системного аналізу ресурсів, гнучкого планування, командної підтримки та поетапного впровадження. Усвідомлення ризиків не применшує значення запропонованої моделі, а, навпаки, дозволяє адаптувати її до реального освітнього контексту й перетворити на практичний інструмент сталого розвитку пізнавально-творчої діяльності учнів.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити узагальнені висновки щодо доцільності та необхідності впровадження конкретних педагогічних умов для ефективної організації графічної діяльності на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі. Вихідною точкою стало виявлення ряду

проблем, встановлених у процесі анкетування учнів і вчителя, педагогічного спостереження та аналізу продуктивної діяльності учнів: недостатній рівень проєктної діяльності, фрагментарне застосування ІКТ, нестійкий інтерес до творчих завдань, а також нерівномірна залученість учнів у виконання графічних вправ.

Обґрунтування запропонованих умов — організаційних, методичних, психолого-педагогічних, технічних та кадрових — базувалося не лише на науково-теоретичних підходах, але й на реальному контексті освітнього процесу Іспаського опорного ліцею. Акцент зроблено на системності графічної діяльності, мотиваційній структурі уроку, інтеграції з іншими освітніми галузями, індивідуалізації творчих завдань, розвитку візуального мислення, створенні підтримувального середовища, використанні ІКТ та підвищенні фахової майстерності вчителя.

У моделі педагогічних умов враховано поточний стан, сильні сторони та реальні обмеження шкільної практики. Її реалізація передбачає прогнозований приріст рівня ініціативності, самостійності, інтересу та креативності учнів. Проте водночас виокремлено низку потенційних ризиків: технічна обмеженість, кадрова неготовність, часові рамки, диференційована мотивація учнів і недостатня увага до ролі графіки як важливої складової мистецької освіти. Таким чином, ефективна організація графічної діяльності можлива лише за умови системного, контекстуального, гнучкого підходу до впровадження відповідних педагогічних умов, що відповідають потребам конкретного класу та школи.

2.3. Використання традиційного та інноваційного методичного інструментарію в організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки

У сучасній початковій освіті поняття методичного інструментарію набуває особливої ваги, оскільки охоплює цілісну систему методів, прийомів,

форм, засобів і педагогічних технологій, які забезпечують ефективну організацію навчального процесу з урахуванням психофізіологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку. Методичний інструментарій не є абстрактним або уніфікованим конструктом — він завжди пов'язаний із конкретним навчальним змістом, метою уроку, контекстом школи, професійною готовністю вчителя та рівнем розвитку учнів. У сфері образотворчого мистецтва, зокрема графіки, інструментарій має реалізовувати не лише навчальну, але й розвивальну й виховну функції, сприяти креативному самовираженню дитини, її пізнавальному зростанню та формуванню естетичної свідомості.

У графічній діяльності методичний інструментарій забезпечує системність опанування технік, логіку поступального розвитку художніх умінь, стимулює інтерес до образотворення, відкриває шлях до інтерпретації дійсності через зображення. Він виступає тим містком, що поєднує мотивацію учня з його результативною діяльністю. Добре сформований інструментарій дозволяє врахувати індивідуальні стилі навчання, рівень креативного мислення, швидкість засвоєння матеріалу та ступінь самостійності в прийнятті естетичних рішень.

Особливістю застосування методичного інструментарію в умовах Нової української школи є орієнтація на компетентнісний підхід. Це означає, що інструменти мають не просто “подавати знання”, а забезпечувати набуття учнями реального досвіду — експериментування з формою і матеріалом, розв’язання візуальних проблем, презентацію результату, рефлексію над процесом. Важливим є й те, що в умовах цифровізації освіти методичний інструментарій включає й технологічні елементи — графічні редактори, візуальні онлайн-ресурси, мультимедійні шаблони, інтерфейси для створення цифрового контенту. Адаптація інструментарію до молодшого шкільного віку передбачає врахування таких ключових особливостей: домінування наочно-образного мислення, переважання емоційної реакції над логічною, чутливість до візуального стимулу, обмежений обсяг довільної уваги,

потреба у швидкому зворотному зв'язку та визнанні, схильність до ігрових форм. Усе це вимагає від вчителя не лише володіння методиками, але й тонкого педагогічного чуття — коли й як застосувати той чи інший інструмент.

Добір методичного інструментарію у процесі організації графічної діяльності в початковій школі є критично важливим компонентом навчально-методичного забезпечення, адже від його обґрунтованості залежить не лише рівень засвоєння змісту, а й глибина формування ключових мистецьких компетентностей. У контексті реалізації Концепції Нової української школи, пріоритетними є ті принципи добору, які повністю відповідають ідеям компетентнісного підходу, інтегрованості, діяльності та дитиноцентризму.

Першим і основоположним є принцип відповідності компетентнісному підходу. Це означає, що кожен інструмент — від технічної вправи до мультимедійного ресурсу — має бути спрямований не просто на засвоєння знань, а на розвиток здатності учня застосовувати ці знання у практичній, емоційній, естетичній та міжпредметній площинах. Наприклад, вивчення техніки штрихування повинно не обмежуватись формальною вправою, а слугувати засобом створення цілісного графічного образу, що має власну художню цінність і смислове навантаження. В цьому сенсі ефективними є вправи, які інтегрують знання з природознавства, літературного читання, математики, зокрема через ілюстрування текстів, створення тематичних композицій тощо.

Другим є принцип відповідності типології пізнавальної діяльності та творчого мислення учнів. Методичний інструментарій має враховувати, що в класі є учні з перевагою наочно-дійового, образного або словесно-логічного стилю мислення. Це означає, що одні краще виконуватимуть завдання за зразком, інші — потребують образу як емоційного імпульсу, треті — очікують вербальних пояснень або історії, що розкриває суть завдання. Тому інструменти мають бути диференційованими: частина з них — алгоритмізовані, структуровані, інша — відкриті, з високим ступенем

свободи у реалізації задуму. Така типологічна гнучкість забезпечує охоплення широкого спектра індивідуальних особливостей учнів.

Третій — принцип варіативності. Він передбачає наявність у вчителя цілого арсеналу методичних засобів, з якого він може обирати відповідно до теми, мети, рівня підготовки учнів, матеріально-технічного забезпечення та навіть емоційного стану класу. Варіативність проявляється не лише у зміні технік (лінія, пляма, силует, цифровий штрих), але й у зміні форм подачі — від колективної роботи до індивідуального проєкту, від ручної графіки до цифрового колажу.

Принцип візуалізації відіграє особливу роль у навчанні графіки. Молодші школярі мають домінування візуального каналу сприйняття, тому кожен методичний крок повинен супроводжуватися демонстрацією: зразка, відеоінструкції, покрокової схеми, реального прикладу учнівської роботи. Візуальна підтримка формує розуміння завдання, знижує страх перед помилкою, стимулює наслідування, яке згодом трансформується у творчість.

Не менш важливим є принцип рефлексії. Він передбачає постійне повернення до власного досвіду учня — через обговорення, оцінювання, фіксацію труднощів і досягнень. Методичні інструменти повинні включати рефлексивні форми: наприклад, «творчий щоденник», коротке усне інтерв'ю після виконання проєкту, обмін враженнями у групі тощо. Принцип особистісної значущості вимагає, щоб кожне завдання мало емоційно близьку для дитини тематику, дозволяло виразити себе, свою уяву, власне бачення. Якщо завдання є формальним, шаблонним або занадто академічним, воно не викликає емоційного включення — а без цього не виникає ані мотивації, ані творчості. Тому інструментарій має включати механізми персоналізації — обрання власного сюжету, теми, техніки, персонажів, кольорів.

Організація графічної діяльності в початковій школі вимагає чітко визначених і водночас гнучких форм навчальної взаємодії, які дозволяють поєднувати індивідуальний підхід із формуванням комунікативної,

соціальної та емоційної компетентностей. Саме форми організації — це та “архітектура” навчального процесу, яка створює передумови для ефективного засвоєння знань, розвитку креативного мислення, візуального сприймання і самовираження через образотворчу діяльність. Провідною формою в контексті графічного навчання є індивідуальна творча робота, що відповідає віковим потребам дитини в особистому виборі, автономії, свободі естетичного висловлювання. Саме у форматі індивідуальної роботи учень може реалізувати власний задум, обрати техніку, спробувати кілька візуальних варіантів, не боячись помилки або невідповідності зразку. Такі завдання мають будуватись на принципах варіативності й відкритості: дитині пропонують тему (наприклад, «Мій день у лініях»), але не нав'язують сюжету чи композиції. У процесі індивідуальної роботи актуалізується здатність до зосередження, довільної уваги, формуються технічні навички, розвивається візуально-моторна координація.

Разом із тим, навчання графіки має реалізовувати й групові форми, зокрема роботу в мінігрупах або парах. Вони дозволяють формувати вміння комунікації, домовленостей, розподілу ролей, синтезу ідей. Наприклад, пара учнів може працювати над єдиною графічною композицією, де один виконує силуети, а інший деталізує штрихуванням. Робота в мінігрупі доречна під час виконання сюжетних ілюстрацій, колажів, графічних мап або колективних афіш. Важливо, щоб учні самі долучались до обговорення задуму, приймали рішення разом — у такій взаємодії розвиваються не лише естетичні, але й соціальні навички.

Окремої уваги заслуговує форма колективної композиції, що є важливою для створення атмосфери причетності, спільної творчості та візуальної інтеграції класу. Колективна робота над великоформатною графічною панорамою, вітальною листівкою, постером на тему «Школа майбутнього» або інтерпретацією казки дозволяє кожному учню внести свій внесок, при цьому не втрачаючи індивідуальності. Така форма надзвичайно цінна в роботі над проектами до шкільних свят, виставок, конкурсів.

Сучасна педагогіка візуальної культури все активніше інтегрує графічні проекти як форму навчання. Проектне завдання в образотворчому мистецтві — це не просто велика робота, а комплексна діяльність, що включає планування, пошук ідей, реалізацію задуманого, презентацію результату та рефлексію. Особливістю проектів у графіці є наявність тематичної легенди — короткого опису ідеї, сюжету, візуального образу, що спрямовує думку учня.

Наприклад, тема «Невидиме місто» може бути реалізована у вигляді графічної мапи, де кожна частина — метафоричне зображення уявного простору: «вулиця дитячих мрій», «площа фантазії», «алея штрихів».

Проект може тривати кілька уроків, завершуватись презентацією, обговоренням, виставкою. Інноваційною та особистісно зорієнтованою формою є візуальний щоденник, який виконує не лише дидактичну, а й психотерапевтичну функцію. Це зошит або зшиток, де учень регулярно створює графічні замальовки, рефлексії на події дня, емоції, спогади, мрії. Візуальний щоденник може містити не лише малюнки, але й елементи колажу, шрифтові написи, штрихові візуалізації думок. Його цінність — у свободі вираження, регулярності практики, можливості для вчителя побачити індивідуальні потреби учня.

Така форма роботи особливо корисна у випадках тривожності, низької самооцінки, дефіциту ініціативи. Базові форми організації графічної діяльності у початковій школі мають бути багатоаспектними, гнучкими й такими, що розкривають як художній, так і особистісний потенціал дитини. Їх варто комбінувати у навчальному процесі, забезпечуючи баланс між індивідуальним і колективним, технічним і емоційним, структурованим і вільним. Саме така система організації забезпечує оптимальні умови для розвитку пізнавально-творчої діяльності учнів засобами графіки.

Методична робота над графічним завданням у початковій школі потребує чіткої структури, яка дозволяє поетапно формувати в учнів не лише технічні навички, а й здатність мислити образно, рефлексувати, бачити

зв'язок між задумом і результатом. Поділ цього процесу на логічно пов'язані етапи — орієнтації, дослідження, практики та рефлексії — забезпечує послідовність навчання та його відповідність віковим і психологічним особливостям учнів молодшого шкільного віку.

Етап орієнтації є критично важливим для запуску пізнавальної мотивації та створення навчального контексту. Його мета — занурити учнів у змістове поле завдання, пробудити інтерес, сформувати внутрішню установку на діяльність. Це може відбуватись через коротку художню розповідь, демонстрацію візуального стимулу (ілюстрація, відео, твір мистецтва), емоційне питання або сюжетну легенду. Наприклад, перед виконанням графічного завдання на тему «Міський ритм» учням можна показати серію контрастних зображень міських пейзажів у лінійному стилі, після чого запропонувати виявити, як лінія передає рух, темп, шум, порядок або хаос. У цей момент відбувається не просто передача теми, а створення умов для емоційної і когнітивної підготовки до творчості.

Етап дослідження орієнтований на збагачення візуального досвіду учнів. Він включає аналіз візуальних прикладів, знайомство з графічними стилями, техніками, аналізом форм і композиційних прийомів. Особливо важливим є залучення дітей до діалогу: «Що ти бачиш?», «Як це зроблено?», «Що можна змінити?» — таким чином розвивається візуально-аналітичне мислення. На цьому етапі також доцільно вводити понятійний апарат: «силует», «штрих», «композиційний центр», «рівновага».

Якщо, наприклад, учні працюють над графічною композицією «Дерева пори року», то дослідження передбачає аналіз різних способів зображення гілок, фактур, ритму лінії залежно від сезону.

Етап практики — центральний у структурі методичної роботи. Він передбачає безпосереднє виконання графічного завдання учнями: індивідуально, в парах або групах — залежно від форми організації. Особливу увагу вчитель має приділяти процесу, а не лише результату: спостерігати за стратегіями дитини, запитувати про ідеї, заохочувати

варіативність рішень, допомагати в подоланні труднощів. Практика має включати елементи самостійного вибору: техніки, темпу роботи, візуального рішення. Важливо, щоб учень не боявся змінювати задум у процесі, експериментувати з композицією, матеріалом, стилем. Саме тут формується впевненість у власних творчих силах, розвивається графічна моторика, закладаються вміння візуального моделювання.

Етап представлення та рефлексії завершує цикл роботи над графічним завданням і виконує роль метакогнітивного осмислення діяльності. Презентація результату — це не просто показ роботи, а можливість учня пояснити свій задум, описати труднощі, навести міркування щодо вибору техніки, форми, колористики. Така презентація може бути вербальною або графічною — у вигляді порівняння, візуального діалогу між роботами однокласників, створення галереї з короткими підписами. Рефлексія ж має містити оцінку не лише результату, а й процесу: що сподобалось, що вдалося, що було неочікувано. Це може реалізовуватись у формі “творчої шкали”, коротких письмових відгуків, умовних позначок або візуальних піктограм. Важливо, щоб у рефлексії була присутня підтримка — як з боку вчителя, так і однокласників.

Застосування цієї чотириетапної структури дозволяє перетворити графічне завдання на повноцінний навчальний цикл: від мотивації через візуальне дослідження і практику — до усвідомленої презентації і рефлексії. Такий підхід сприяє не лише розвитку технічних умінь, а й формуванню у молодших школярів навичок критичного осмислення, естетичної оцінки, візуальної грамотності та впевненості у власній творчій компетентності.

Розвиток пізнавальної діяльності молодших школярів у процесі виконання графічних завдань ґрунтується на інтеграції методів, що стимулюють дослідницький інтерес, рефлексію, інтелектуальну ініціативу та внутрішню зацікавленість у результаті. У контексті мистецької освіти пізнавальна діяльність нерозривно пов'язана з естетичним переживанням і образним осмисленням дійсності, тому методичні прийоми мають бути не

лише пізнавальними за функцією, а й візуальними за формою. Вони повинні допомагати учню не просто «виконати завдання», а мислити образами, міркувати, пробувати нове, порівнювати, ставити запитання та шукати відповіді через графіку.

Одним із найефективніших прийомів активації мислення є проблемне питання перед виконанням графічної роботи. Це питання не повинно мати однозначної відповіді, воно має спонукати до пошуку творчого візуального рішення. Наприклад: «Як можна передати тишу за допомогою ліній?», «Що зміниться в малюнку, якщо змінити напрям тіней?», «Якою лінією зобразити радість?» — такі запитання стимулюють уяву, активізують дослідницьке сприйняття, переводять увагу учня з технічної дії на смислову.

Другий метод — графічна інтерпретація художнього чи природного явища — ґрунтується на інтеграції предметів і формуванні міждисциплінарних зв'язків. Учень, наприклад, читає літературний текст (вірш, казку) або спостерігає природне явище (листопад, грозу, снігопад), після чого йому пропонується візуально інтерпретувати це у графічній техніці. Це може бути силуетне зображення, ритмічне штрихування, контурний малюнок або композиція з фігур. Така діяльність включає аналітичне сприйняття тексту чи події, вибір образу, стилізацію форми — усе це вимагає глибокого пізнавального залучення, що виходить за межі копіювання або пасивного малювання.

Особливо ефективним прийомом є візуальні міні-дослідження. Це короткі завдання на зміну параметрів зображення з метою дослідження причинно-наслідкових зв'язків у графіці. Наприклад, учням пропонують намалювати предмет двома способами: з чітким контуром і з розмитим; або використати три типи фактури (гладка, рельєфна, лінійна) для одного й того ж об'єкта. Після цього відбувається обговорення: «Що змінилось у настрої?», «Який варіант виглядає динамічніше?», «Що легше зчитується?». Таким чином формується візуально-аналітичне мислення, а сам процес стає не механічною вправою, а дослідженням естетичної закономірності.

Для розвитку саморефлексії та внутрішньої організації доцільно впроваджувати картки спостереження за процесом, які можуть заповнювати як учні, так і вчитель. Учнівська картка може містити запитання: «Що я спочатку планував зобразити?», «Що я змінив?», «Які прийоми використовував?», «Що вийшло вдало, а що варто доопрацювати?». Це допомагає дитині усвідомити свій шлях, виявити логіку творчого мислення, побачити власний прогрес. Картка спостереження вчителя, у свою чергу, фіксує прояви пізнавальної діяльності: питання, які ставив учень; рівень самостійності; швидкість ухвалення рішень; креативність вибору засобів тощо. Такі інструменти дозволяють зробити процес видимим, обґрунтованим і доступним для аналізу.

Методи і прийоми розвитку пізнавальної діяльності у графічній діяльності мають не тільки підтримувати інтерес, але й активно залучати учня до естетичного дослідження світу. Їх ефективність полягає у створенні умов для відкриття, експерименту, інтерпретації, рефлексії — тобто всіх тих компонентів, що й формують активне, свідоме і творче мислення. У контексті НУШ це не додаткові інструменти, а базові елементи розвитку компетентностей, передусім — креативності, візуальної грамотності та культурної самосвідомості.

Стимулювання творчої уяви та креативного мислення в учнів молодшого шкільного віку — один із ключових напрямів сучасної мистецької освіти. Уява, як основа креативності, розкривається через спеціально організовані графічні вправи, які виводять дитину за межі стереотипного образу, змушують інтерпретувати, переосмислювати, фантазувати. Ефективними у цьому сенсі є методи, що спонукають до візуального експерименту та «гри з формою», без загрози оцінювання чи жорсткого шаблону. Один із методів — «частково приховане зображення», полягає у поданні учню незавершеної форми, яку він має домалювати або інтерпретувати. Наприклад, фрагмент вуха, ніжки стільця або геометрична фігура — без контексту. Завдання: «Що це може бути?», «У що воно може

перетворитися?» Така вправа формує у дітей здатність бачити в незрозумілому — образ, у випадковому — ідею, в незавершеному — можливість. Це не лише художній розвиток, а й тренування дивергентного мислення.

Не менш важливим є метод візуальних асоціативних рядів. Учні пропонується створити низку образів, які виникають у зв'язку з певною темою або об'єктом. Наприклад, слово «хвиля» може викликати уявлення про море, плавця, звук, косу лінію, волосся, пір'я, гнучкість, ритм. Далі кожен асоціативний елемент візуалізується, і з них вибудовується композиція. Цей метод допомагає розширити кут зору учня, навчити бачити смислові зв'язки між абстрактним і конкретним, мовним і візуальним, що є фундаментом образного мислення.

Комбінування технік — ще один ефективний підхід. Завдання типу: «Зобрази об'єкт, поєднуючи штрихування і силует» або «Намалюй лінією, а потім доповни числом, яке буде частиною зображення», — вимагають від дитини мислити не лише образно, а й структурно. Такі вправи розвивають не лише уяву, а й здатність до художньої трансформації, що особливо актуально в умовах сучасного динамічного мистецького середовища.

Метод «перевтілення» передбачає перетворення звичайного предмета на фантастичний або незвичний образ. Наприклад: «Уяви, що чашка — це частина літака», або «Як виглядав би рюкзак, якби він був твариною?». Такі завдання вчать школяра звільнятися від буквального бачення, надають простір для сміливих художніх рішень, зміцнюють впевненість у власному погляді на світ. Особливо цінним є те, що кожен результат є унікальним і не може бути «правильним» чи «неправильним» — що стимулює креативність без страху осуду.

Метод «стимул-образ» — одна з найулюбленіших форм у молодших школярів. Учні пропонується абстрактна пляма, плямочка фарби, крива лінія або випадковий штрих. Завдання: «У що це може перетворитись?», «Хто тут сховався?», «Який настрій має ця форма?» Дитина домальовує

елементи, трансформує пляму у казкового персонажа, тварину або фантастичний ландшафт. Цей метод глибоко розвиває гнучкість мислення, здатність адаптувати бачення до нового, тренує інтерпретацію як інтелектуальну навичку. У початковій школі його можна адаптувати під будь-який рівень підготовки.

Інструменти цифрової графіки дедалі більше стають важливою складовою методичного інструментарію вчителя початкової школи, особливо у контексті реалізації цілей Нової української школи, яка акцентує на формуванні креативного мислення, візуальної грамотності та цифрової компетентності. У роботі з молодшими школярами цифрова графіка не замінює традиційні засоби, а розширює спектр вираження і забезпечує нові форми комунікації та самореалізації.

Перший рівень — ознайомлення учнів з простими графічними редакторами, такими як Paint, Sketchpad, Tux Paint, Canva. Їх інтерфейс доступний навіть першокласникам: обмежений набір інструментів, інтуїтивна логіка, можливість одразу бачити результат. Робота в таких редакторах дозволяє учням швидко оволодіти навичками цифрового зображення, орієнтуватися у віртуальному просторі полотна, експериментувати з кольором, формою, масштабом без страху «зіпсувати» аркуш. Це значно знижує тривожність, що нерідко супроводжує традиційне малювання у дітей з низькою самооцінкою.

Наступним кроком є використання комбінованих завдань, наприклад: «намалюй зображення на папері — сфотографуй — відкрий у графічному редакторі — домалюй або трансформуй цифрово». Такі вправи дозволяють формувати навички кодування образу, перехід від аналогового до цифрового, вчать «бачити по-новому». Завдання типу «оцифруй малюнок» або «доповни зображення на планшеті» стимулюють пізнавальну діяльність, активізують просторове та композиційне мислення, а також вводять учнів у сучасну візуальну культуру, де цифрова репрезентація є нормою. Особливий інтерес викликає створення цифрових мінікоміксів, мемів, логотипів або візуальних

схем. Ці формати є максимально близькими до культурного середовища дитини. Комікс — це оповідь у візуальній формі, яка поєднує графіку, текст, структуру сюжету. Створення мему вчить лаконізму, влучності, емоційної виразності. Логотип — вправа на символізацію й абстрагування. Учень вчиться передавати зміст через візуальний знак, що важливо для розвитку абстрактного мислення.

Використання QR-кодів як методичного інструменту — ще один ефективний прийом. Учні отримують завдання: сканувати QR-код, що веде до шаблону, відеоуроку, прикладу, інструкції або ж інтерактивної гри. Цей метод поєднує елементи гри, пошуку, технічної взаємодії та самостійності. QR-коди можуть бути закріплені на партах, зошитах, стендах, а також використовуватись під час інтегрованих уроків (наприклад, образотворче мистецтво + інформатика). Такий підхід створює розширене освітнє середовище, де графіка стає не лише об'єктом, а й інструментом дослідження.

Використання цифрової графіки формує у дітей досвід візуального експерименту у безпечному середовищі, дає змогу працювати над помилками, змінювати і вдосконалювати роботу, що сприяє розвитку стійкості, гнучкості та критичного мислення. Особливої цінності цифрові засоби набувають у змішаному або дистанційному форматі навчання, де можливість працювати в хмарних середовищах (наприклад, Canva for Education) дає дітям нову площину для творчості та колаборації.

Використання візуальних кейсів і репродукцій у методичному інструментарії розвитку пізнавально-творчої діяльності молодших школярів має потужний педагогічний потенціал. Ці засоби не тільки сприяють розвитку естетичного сприйняття, візуального аналізу та художнього смаку, але й активізують критичне мислення, розвивають асоціативність, сприяють формуванню особистісного ставлення до твору мистецтва. Одним з найефективніших прийомів роботи з репродукціями є метод візуального читання, який передбачає поступовий аналіз зображення за допомогою запитань: *Хто зображений? Що відбувається? Де саме це відбувається?*

Чому художник міг це намалювати? Такий підхід формує у дітей вміння зчитувати візуальну інформацію, працювати з художнім образом як із текстом. Він стимулює уяву, тренує зорову увагу, вчить зв'язувати побачене з власним досвідом, міркувати логічно й емоційно водночас. Важливо, що цей метод не має єдино правильного варіанту відповіді — він відкриває простір для інтерпретацій, що є ключовим у розвитку творчості.

Іншим важливим інструментом є аналіз стилістичних прийомів у графічних роботах художників. Вчитель добирає серію зображень — наприклад, ліногравюри, літографії, малюнки тушшю, графітові начерки — і разом з учнями порівнює, які лінії, штрихи, текстури використовуються для передачі об'єму, емоції, ритму. Діти вчаться бачити графічну мову як систему знаків, відчують виразність лінії, розуміють, що мистецтво — це не лише «малюнок», а спосіб мислення. Такий аналіз не повинен бути сухим — він може відбуватись у форматі творчої бесіди, рольової гри (наприклад, «ти – художник, поясни, чому обрав саме цю техніку»), або як інтерактивний колаж “підбери стиль до теми”.

Надзвичайно продуктивним є також метод «перестворення» класичного твору, що передбачає творчу інтерпретацію відомого зображення. Наприклад, учні отримують завдання трансформувати гравюру Альбрехта Дюрера у стилі коміксу, «осучаснити» портрет Тараса Шевченка або «перемалювати» ілюстрацію з дитячої книжки в стилі мінімалізму. Такі вправи розвивають здатність до художнього перетворення, формують уявлення про стилізацію, композицію, колірну гармонію. Учні стають не просто споживачами образотворчого продукту, а активними його інтерпретаторами. Візуальні кейси можуть також мати інтегрований характер: наприклад, завдання проілюструвати уривок з прочитаного твору, створити графічний портрет літературного героя, зобразити математичне поняття через образ (наприклад, симетрію, фрактал, повторення). Такий підхід сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, оскільки активується не лише логіка, але й образне мислення, асоціативна пам'ять, емоційний інтелект.

Важливо, щоб усі ці методи супроводжувались педагогічною підтримкою, відкритістю до різних рішень, оцінкою не лише результату, а й процесу. Візуальні кейси й репродукції перетворюють урок графіки на мистецький діалог, де кожна дитина має право на свою думку, бачення й творчий вибір. Таким чином, вони є не лише дидактичними матеріалами, а справжніми ключами до пізнавально-творчого потенціалу учнів молодшого шкільного віку.

Система оцінювання у контексті розвитку пізнавально-творчої діяльності молодших школярів засобами графіки має відображати не лише технічну якість виконаної роботи, а передусім — процесуальний, особистісний і мотиваційний аспекти навчання. У межах концепції НУШ особливе значення набуває формативне оцінювання, що фокусується на підтримці учня, відстеженні динаміки його розвитку та формуванні вміння рефлексувати власну діяльність.

Одним з ключових інструментів у цьому процесі є візуальні чек-листи — графічно оформлені інструкції або критерії оцінювання, зрозумілі й доступні для дітей. Наприклад, перед виконанням завдання учень отримує картку з іконками: «обрав техніку», «використав більше ніж 2 засоби виразності», «оформив роботу акуратно», «спробував щось нове» тощо. У ході заняття або після завершення роботи учень може самостійно (або за допомогою вчителя) позначити виконані пункти, оцінити себе й побачити зону для вдосконалення. Такий підхід формує навички самооцінювання та відповідальності за власний навчальний продукт.

Формативне оцінювання також передбачає регулярний зворотний зв'язок, у якому педагог акцентує не на недоліках, а на позитивних зрушеннях: «Ти впевнено використав штрихування», «Цього разу ти сам обрав тему — це вже крок до творчої самостійності». Це стимулює дитину розвивати власний стиль, не боятись експериментувати, бути активним учасником навчального процесу. Варто також періодично проводити

індивідуальні бесіди-аналізи на кшталт: «Що з цього завдання було тобі цікаво? Що було найважче? Що зміниш наступного разу?».

Для фіксації внутрішніх змін, емоційних і когнітивних зрушень учнів ефективним інструментом є рефлексивні «графічні сходишки». Це умовна шкала або таблиця, де дитина може позначити свій настрій, труднощі, рівень розуміння завдання та особистий внесок у творчу ідею. Наприклад: «На початку я не знав, як малювати, але подивився приклади й зрозумів», «Я здивувався, що можна з плями зробити дракона», «Я хочу ще раз спробувати цю техніку». Такий підхід розвиває навички метакогніції — усвідомлення власного процесу мислення й навчання.

Нарешті, важливо впроваджувати систему учнівських портфоліо — індивідуальних добірок графічних робіт, які зберігаються впродовж певного періоду й періодично аналізуються спільно з учнем. Портфоліо дає змогу відстежити прогрес, порівняти ранні роботи з пізнішими, побачити індивідуальні нахили, переваги й зони зростання. Крім самих зображень, до портфоліо можуть входити короткі коментарі учня, вчителя, “етикетки” з темами, датами, особистими враженнями. Це не лише засіб оцінювання, а й форма збереження творчої пам’яті, інструмент мотивації, джерело для самоаналізу. Система оцінювання у графічній діяльності початкової школи повинна відходити від формалізованих критеріїв та орієнтуватися на підтримку особистісного і креативного зростання дитини. Комплексність, візуальність, варіативність і рефлексивність — ключові характеристики такої системи, що перетворює оцінювання на органічну частину навчального процесу, а не його зовнішній контрольний елемент.

Отже, аналіз методичного інструментарію розвитку пізнавально-творчої діяльності молодших школярів засобами графіки засвідчив, що системне й науково обґрунтоване використання педагогічних методів і прийомів значно підвищує ефективність навчального процесу. Запропонований комплекс охоплює як традиційні графічні практики, так і інноваційні цифрові технології, поєднує індивідуальну, групову та

колективну роботу, враховує вікові, психологічні й соціальні особливості дітей молодшого шкільного віку. Така багаторівнева модель дозволяє гнучко адаптувати навчання до різних контекстів і умов — як технічних, так і особистісних.

Сильними сторонами запропонованого інструментарію є його адаптивність, орієнтація на розвиток мотивації та формування стійкого інтересу до образотворчого мистецтва. В основі методики — не репродуктивна діяльність, а стимулювання уяви, самовираження, пошуку власного художнього стилю. Завдяки методам «перевтілення», «стимул-образу», проєктним завданням і рефлексивним практикам, графічна діяльність для учнів перетворюється з рутинного завдання на процес відкриття, дослідження та творчого вибору.

Акцент на образному мисленні — важливому компоненті загальної креативності — робить такий підхід педагогічно значущим у контексті реалізації ключових компетентностей Нової української школи. Учні не лише вчать «малювати», а й розвивають здатність бачити й інтерпретувати, переосмислювати, аналізувати та творити. Саме це дозволяє методичному інструментарію стати потужним засобом формування інтелектуальної, емоційної та художньо-естетичної культури дитини.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було представлено практичний аналіз стану організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки в умовах освітнього середовища — Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича. На основі результатів анкетування учнів і вчителя, цілеспрямованого педагогічного спостереження, а також графічного аналізу виконаних учнями робіт було виявлено ряд закономірностей та проблем, що потребують системного педагогічного реагування.

Зокрема, результати дослідження засвідчили обмежене використання інноваційних засобів навчання графіки, недостатній рівень проектного підходу, низьку регулярність застосування комп'ютерних графічних програм, а також потребу в методичному супроводі щодо формування самостійності, ініціативи та креативності учнів. Водночас виявлено й позитивні аспекти — загальна зацікавленість дітей у графічній діяльності, базові навички володіння основними техніками, доброзичлива атмосфера на уроках, бажання вчителя розвивати професійну компетентність.

На підставі отриманих емпіричних даних було обґрунтовано комплекс конкретних педагогічних умов, які забезпечують ефективність графічної діяльності як інструменту розвитку пізнавально-творчого потенціалу учнів. Ці умови включають організаційний порядок уроку, методичну варіативність, психолого-педагогічну підтримку, технічну забезпеченість, а також професійну готовність педагога. Було сформовано методичний інструментарій, що поєднує традиційні та інноваційні прийоми, зорієнтовані на формування компетентностей, розвиток образного мислення, індивідуалізацію навчання та цифрову грамотність. Застосування такого інструментарію в навчальному процесі довело свою результативність і дозволяє прогнозувати якісні зрушення в розвитку учнів.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дослідження було досягнуто поставлену мету — теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови організації пізнавально-творчої діяльності молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва засобами графіки. Результати дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. У результаті аналізу наукової літератури з теми дослідження встановлено, що проблема розвитку пізнавально-творчої діяльності школярів засобами образотворчого мистецтва вивчалася переважно в контексті загального розвитку творчих здібностей, але недостатньо — в аспекті графічної діяльності. Проаналізовано сучасні психолого-педагогічні концепції, погляди на пізнавальну діяльність, творче мислення та педагогічні умови їх формування. Уточнено дефініції ключових понять дослідження: «пізнавально-творча діяльність», «графічна діяльність», «педагогічні умови».

2. Виявлено, що вікові особливості молодших школярів (8–10 років) створюють сприятливе підґрунтя для розвитку пізнавально-творчої діяльності, але потребують особливої уваги до емоційної підтримки, візуального мислення та поетапної роботи. У цьому віці формується образне мислення, розвивається фантазія, з'являється інтерес до самостійного вирішення художніх завдань, що підтверджує доцільність акценту на графіці як засобі розвитку.

Обґрунтовано, що графіка має значний потенціал у розвитку креативного мислення учнів, формуванні естетичного смаку, уяви, здатності до символізації, узагальнення. У процесі графічної діяльності активізується мислення, стимулюється дослідницька діяльність, реалізується принцип інтеграції мистецтва, техніки та інформатики. Встановлено, що графіка є не лише художньою дисципліною, а й засобом розвитку особистості.

3. Дослідницький компонент, здійснений на базі Іспаського опорного ліцею ім. Миколи Марфієвича, виявив реальний стан організації

графічної діяльності: лише 28% учнів регулярно працюють з цифровими інструментами, 40% проявляють ініціативу, а 35% мають труднощі з візуалізацією ідей. Анкетування вчителя виявило, що більшість занять не передбачають проєктного компонента, не використовують у достатній мірі ІКТ-ресурси, а графічна діяльність обмежується лише традиційними техніками. Проведене спостереження підтвердило розрив між потенціалом учнів і реальними умовами організації навчання.

4. У роботі обґрунтовано комплекс педагогічних умов, що забезпечують ефективну організацію графічної діяльності: (1) системність графічної практики, (2) варіативність технік і прийомів, (3) атмосфера педагогічної підтримки, (4) доступ до ІКТ-ресурсів, (5) ІКТ-компетентність учителя. Створена нами модель педагогічних умов доводить, що лише поєднання методичної гнучкості, технічного забезпечення та особистісного підходу дозволяє сформувати сталу пізнавально-творчу діяльність.

Розроблено і апробовано багаторівневий методичний інструментарій для стимулювання пізнавально-творчої діяльності учнів засобами графіки. Зокрема: (1) графічні завдання з мотиваційним компонентом; (2) сюжетні кейси; (3) методи розвитку уяви (часткове зображення, трансформація, асоціативний ряд); (4) цифрові інструменти (Tux Paint, Sketchpad); (5) формативне оцінювання та учнівські портфоліо. У результаті впровадження цього комплексу у 4-А класі спостерігалось підвищення інтересу учнів на 18%, самостійності — на 15%, креативності — на 20% (за результатами порівняльної діагностики).

Рекомендації: отримані результати можуть бути використані при створенні авторських програм із графіки в початковій школі, під час підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін, у науково-методичних об'єднаннях та освітніх експериментах з інтеграції ІКТ у художню освіту. Розроблені методичні моделі доцільно впроваджувати як інструмент підвищення ефективності уроків образотворчого мистецтва, особливо в контексті реалізації Концепції НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Артемова Л.(2008) Педагогіка і методика вищої школи : навчально-методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів магістратури,272.
- 1.Баранова Н.(2019) Дослідницька та експериментальна діяльність в умовах НУШ,13–15.
- 2.Бех І.(2003) Виховання особистості. Книга друга: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади,198.
- 3.Біла І.(2014) Психологія дитячої творчості,137.
- 4.Білоус О.(2015) Вікова психологія : навчальний посібник. Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка,108.
- 5.Борисова Т.(2021) Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках мистецтва засобами гри. Педагогічна освіта: теорія і практика,126–140.
- 6.Вельгач А, Юрієвич Г.(2019) 3D-модельовання як один з методів розвитку просторового мислення учнів початкової школи. Редакційний комітет. URL: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/media/arhive/10.11.2019.pdf>
- 7.Височан Л., Хімчук Л., Романишин Р.(2021) Активізація пізнавальної діяльності учнів початкової школи: акценти науково-педагогічного дискурсу. Молодь і ринок,6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2021_10_3
- 8.За ред. О. Скрипченка, Л. Долинської, О. Огороднійчук та ін.(2009) Вікова і педагогічна психологія,400.
- 9.За ред. О. Сергєєнкової та ін.,(2012) Вікова психологія,376.
10. Волинець, К. , Волинець, Ю. , Стаднік, Н. (2019). Теоретичні засади наступності дошкільної і початкової освіти як проблема сучасної освіти. *Народна освіта*, 2 (38). URL:https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5709.
11. Волкова Н.(2001) Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академія,567.

12. Гончарук О., Янюк Ю.(2023) Творчі можливості засобів образотворчого мистецтва в початковій школі,253.

13. Дабіжа Л.(2019) Особливості організації образотворчої діяльності молодших школярів з комп'ютерною підтримкою. Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Серія «Мистецтво», ,51-55.

14. Джола Д. , Щербо А.(1998) Теорія і методика естетичного виховання школярів : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 392.

15. Дичковська І.(2004) Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ,352.

16. Дуткевич Т.(2012) Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури,424.

17. Зайченко І.(2008) Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Освіта України, КНТ,528.

18. Засименко С., Білер О.(2020) Сучасний стан розвитку пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Секція № 1 актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти,276.

19. Кихно К.(2022) Сутність діяльнісного підходу як основи організації освітнього процесу в початковій школі. Editorial board,225.

20. Кірик, М. (2019). Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 136.

21. Коберник Г., Коберник О., Волошина Г.(2020) Стимулювання навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах парної та групової форм роботи на уроці. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи,59–66.

22. Колток Л., Шеремета М.(2020) Роль сучасних засобів навчання в активізації пізнавальної діяльності учнів початкових класів. Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Євразії,61-62.

23. Коновець С.(2000) Образотворче мистецтво в початковій школі,79.
24. Кошарна Н. , Бондар В.(2022) Розвиток пізнавальної діяльності молодших школярів у навчанні іноземних мов із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Grail of Science,338–342.
25. Кутішенко В.(2010) Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій) : навчальний посібник. 2-е вид. Київ : Центр учбової літератури,128.
26. Лалак Н., Волощук Б. , Чорей А.(2025) Сучасні підходи до організації освітнього процесу у початковій школі. The 4th International scientific and practical conference “European congress of scientific discovery” (April 1–3, 2025). Madrid : Barca Academy Publishing,197.
27. Лозенко А. , Чайченко В. , Шанскова Т.(2025) Педагогічні технології у початковій освіті: досвід впровадження в рамках НУШ. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»),909–920.
28. Маляр Л. , Шикітка Г. , Милян Ж.(2025) Використання інноваційних підходів до впровадження ідей сталого розвитку в дошкільній та початковій освіті. Педагогічна Академія: наукові записки,№ 14. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14623675> (дата звернення: 26.07.2025).
29. Масол Л.(2019) Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза,208
30. Масол Л. , Гайдамака О. , Белкіна Е. , Руденко І.(2006) Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків : Ранок,256.
31. Мінгальова Ю.(2023) Засоби ІКТ в шкільному курсі навчального предмету «Інформатика». Актуальні питання сучасної інформатики : матеріали доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Сучасні інформаційні технології в освіті та науці» (17–18 листопада 2022 р.) / за заг. ред. А. Федорчук,118–122.

32. Мойко О.(2020) Розвиток пізнавальної діяльності учнів молодших класів. Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі, Вип. 41.

33. Нефедченко О.(2023) Розвиток технологій евристичної освіти в українській вищій педагогічній школі : монографія. Суми : Сумський державний університет, 254.

34. Падалка Г.(2008) Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 274.

35. Пічугін М. (2013) Комп'ютерна графіка : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 346.

36. Психологія творчості(2010) : навчальний посібник для студентів педагогічних ВНЗ. Одеса : Державний заклад ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 182.

37. Рудницька О.(1998) Основи викладання мистецьких дисциплін. Київ : АПН України, 183.

38. Рудницька О.(2005) Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 360.

39. Сбруєва А., Бойченко М., Чашечникова О.(2020) Становлення концепцій і технологій евристичної освіти в дослідженнях українських науковців. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 311–326.

40. Сігетій К.(2019) Освітній процес уроків образотворчого мистецтва у початковій школі. Головний редактор, Вип. 112.

41. Тодосієнко Н.(2020) Формування естетичного сприймання у молодших школярів у процесі використання інтегративних художньо-педагогічних технологій. New Inception., 49–58.

42. Торба Н.(2021) Психологічні аспекти творчого підходу в роботі педагога сучасної професійної школи : навчально-методичний посібник. Біла Церква : БІНПО УМО, 111.

43. Федорчук Н.(2020) Системне впровадження інноваційних технологій для формування графічних умінь молодших школярів. Інновації у

роботі вчителя початкових класів: виклики і реалії НУШ : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 14 квітня 2020 р.). Львів : Центр прогресивної освіти «Генезум»,75.

44. Фіцула М.(1997) Педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан,192.

45. Чернякова О.(2019) Використання мультимедійних технологій як засобу розвитку пізнавальної діяльності учнів початкової школи на уроках іноземної мови. Соціум. Документ. Комунікація,207–218.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів (4 клас)

Мета — виявити рівень зацікавленості графічною діяльністю, уподобання в техніках, самооцінку творчості.

Форма проведення — письмова, індивідуальна, з поясненням запитань учителем.

1. Чи любиш ти малювати?

Так

Інколи

Ні

2. Які матеріали для малювання тобі подобаються найбільше? (можна обрати кілька)

Простий олівець

Фломастери

Кольорові олівці

Гелеві ручки

Комп'ютерні програми

3. Чи знаєш ти, що таке графіка?

Так, знаю

Щось чув/чула

Не знаю

4. Які завдання тобі більше подобаються?

Малювати за зразком

Придумувати самому/самій

Розфарбовувати

5. Як часто ти малюєш вдома?

Кожного дня

Раз на тиждень

Дуже рідко

6. Що тобі найбільше подобається у графіці?

Штрихування

Лінії

Візерунки

Комп'ютерні ефекти

7. Тобі цікаво створювати малюнки у графічних редакторах на комп'ютері?

Так, дуже цікаво

Ніколи не пробував/пробувала

Не подобається

8. Ти зазвичай виконуєш графічні завдання:

Самостійно

З допомогою вчителя

Разом з другом/подругою

9. Що тобі допомагає придумати малюнок?

Моя уява

Поради вчителя

Зразки

10. Як ти себе відчуваєш під час малювання на уроці?

Весело й цікаво

Іноді нудно

Важко, не подобається

Додаток Б

Анкета для вчителя образотворчого мистецтва

Мета — з'ясувати педагогічне бачення реалізації графіки, рівень інтересу учнів, застосування ІКТ, основні труднощі.

1. Як часто ви використовуєте графічні завдання на уроках мистецтва?

На кожному уроці

1–2 рази на місяць

Дуже рідко

2. Які техніки графіки ви найчастіше застосовуєте?

Лінійний малюнок

Штрихування

Силует

Комп'ютерна графіка

3. Як ви оцінюєте інтерес учнів до графічної діяльності?

Високий

Помірний

Низький

4. Чи мають учні можливість працювати з графічними редакторами?

Так, регулярно

Іноді

Ні

5. Які труднощі найчастіше виникають у дітей при виконанні графічних завдань?

Не розуміють інструкції

Не вміють працювати самостійно

Не вміють передавати ідею візуально

6. Чи використовуєте ви проєктну діяльність у вивченні графіки?

Так

Інколи

Ні

7. Чи маєте ви можливість застосовувати ІКТ у навчанні графіки?

Так

Частково

Відсутні технічні умови

8. Як ви стимулюєте креативність учнів у графічній діяльності?

Тематичними завданнями

Індивідуальними проєктами

Використанням цифрових ресурсів

Всі варіанти

Додаток В

Спостережна карта для уроків образотворчого мистецтва

Мета — зафіксувати реальні прояви пізнавально-творчої діяльності учнів на уроці під час виконання графічних завдань.

Прізви- ще та ім'я	Ініціатив- ність	Самостій- ність	Зосередже- ність	Уява / креативність	Успіш- ність вико- нання	Комен- тар
	☐ низька ☐ середня ☐ висока	☐ низька ☐ середня ☐ висока	☐ слабка ☐ помірна ☐ висока	☐ шаблонна ☐ частково оригінальна ☐ оригінальна	☐ неза- вершено ☐ частко- во ☐ повніс- тю	вільні нотатки

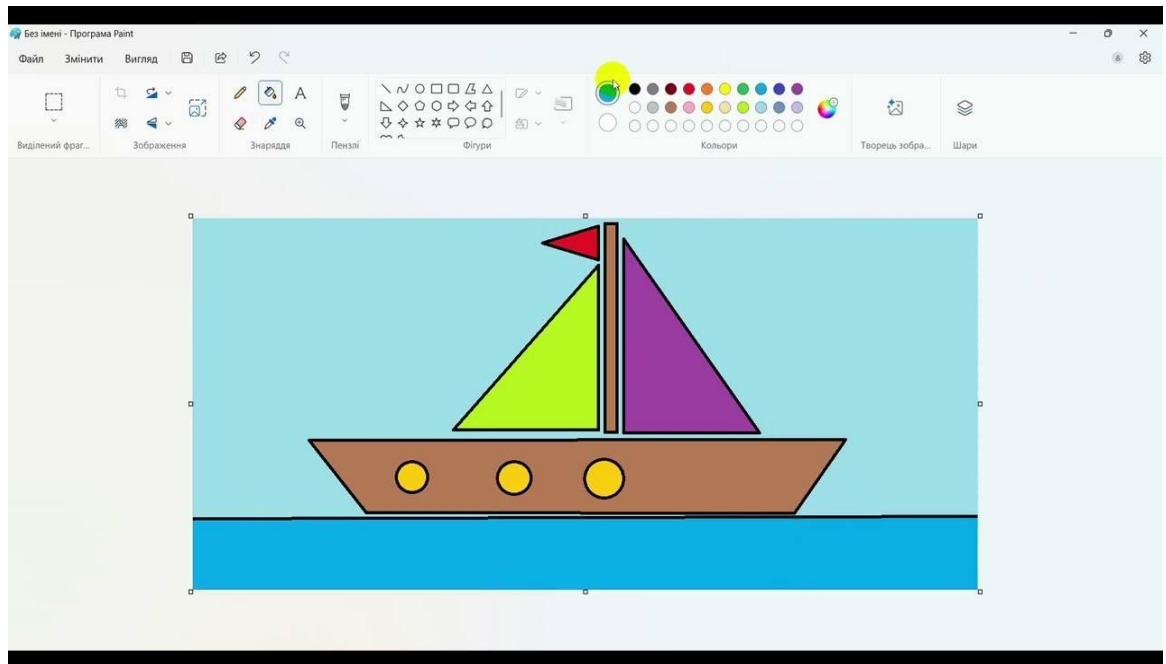
Примітка: Спостереження проводиться індивідуально, під час уроку.
Позначки робляться олівцем для можливого коригування.

Додаток Г

Творча композиція з елементами штрихування за темою «Вчимося штрихувати кольором»

Робота у простому графічному редакторі Paint на комп'ютері за темою «Подорож моєї мрії»

Робота у графічному редакторі Tux Paint за темою «Барви природи»

